

ה'צמח צדק'

חוברת לימוד ועבודה על חיינו ופועלו של
הרבי הצ"צ - השליטי בשושלת נשיאי חב"ד

לה"ו

שייך לתלמיד:

כיתה:

תוכן הענינים:

- 3.....פתח דבר.
- 5.....פרק א': ילדותו.
- 21פרק ב': כאן גדל צדיק הדור.
- 33.....פרק ג': בימי חותנו - הרבי האמצעי.
- 36.....פרק ד': ימי נשיאותו.
- 42.....פרק ה': עסקנותו הציבורית בהנהגת העם.
- 47.....פרק ו': המלחמה להצלת הקנטוניסטים.
- 56.....פרק ז': המלחמה ב'משכילים'.
- 62.....פרק ח': האסיפות בפטרבורג.
- 71.....פרק ט': שנותיו האחרונות.
- 75.....פרק י': מפניניו של ה"צמח צדק".
- 83.....פרק י"א: ספריו.

פתח דבר

תלמידים יקרים וחביבים,

חיילים בצבאות השם!

שנה זו, שנת הקהל ה'תשע"ו, הינה שנת המאה וחמישים להסתלקות - הילולא של כבוד קדושת אדמו"ר הצמח צדק, האדמו"ר השלישי של חב"ד, שהסתלק בי"ג ניסן תרכ"ו.

ידועה החשיבות המיוחדת שמעניק כ"ק אדמו"ר מה"מ, לשנות יובל מיוחדות, וכגון שנת הק"ן להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן, שנת המאתיים להולדת הצמח צדק, ועוד. לכן פשוט הדבר, שבשנה שכזו אנו צריכים להגביר את העיסוק בתולדות הצמח צדק ובמשנתו. לשם כך נועדה חוברת זו.

מספרים חסידים: נאמר במגילת אסתר: "ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון - בשלשה עשר יום בו". תאריך זה הינו: החדש הראשון - הוא חדש ניסן. ו"שלשה עשר יום בו" הוא י"ג ניסן!

יום זה הינו מועד ההסתלקות של שניים מסופרי המלך, סופריו של "מלך העולם"... הקדוש ברוך הוא. עליהם נרמז בפסוק זה, ש"ויקראו"... נקראו לישיבה של מעלה.

השנים הם רבי יוסף קארו בעל הבית יוסף והשולחן ערוך, וכ"ק רבי מנחם מענדל מליובאוויטש בעל הצמח צדק. שניהם היו סופרים של "מלכו של עולם" - הקב"ה בכתביהם הרבניים והתורניים הקדושים בכל חלקי התורה, בנגלה ובנסתר. שניהם נקראו לישיבה של מעלה, ביום י"ג לחדש ניסן.

מספרים חסידים כי תקופת מה לפני הסתלקותו של ה"צמח צדק" אשר מגיל ילדות הרבה מאוד לכתוב דברי תורה וחסידות, וכתב במשך ימי חייו "שישים אלף גליונות דפוס", בנגלה ובנסתר, - שוחח הרבי עם מקורביו רבות אודות ה"בית יוסף" שהצליח לחבר ספרים כה רבים, שבני ישראל הולכים לאורם עד היום הזה.

יהי רצון, שנלך באורו של הרבי הצמח צדק שהנהיג את ישראל, בתורה ובכל ענייני העם. חיבר ספרים רבים והרבה מאוד לכתוב כתבי קודש. השיב תשובות בהלכה ובהנהגה. קישר וחיבר את כל חלקי העם, חסידים ומתנגדים. דאג לרווחתם ופרנסתם של יהודים. חולל מופתים גדולים בבריאות ובמציאת בעלי עגונות, ובכל תחום. לחם במשכילים, הציל קנטוניסטים, וייצג את עם ישראל בעיר הבירה פטרבורג במסירות נפש. צעיר בניו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, רבנו שמואל, ישב על כסאו כממלא מקומו בליובאוויטש, בהוראתו.

תודתי נתונה, לסגן המנהל הרב **משה אסולין**, שבזכותו יכול אני להשקיע באיכות החינוך, בחיבור חוברות לימוד לטובת תלמידינו היקרים. ותודה רבה, לבני הרב **דב בער פנחס פיזם**, מרכז לימודי אחה"צ בתלמוד תורה, על עיצוב והפקת החוברת.

בברכת "יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד"!

שאו ברכה!

הרב **יוסף אברהם פיזם**

מנהל תלמוד תורה צבאות מנחם - חב"ד ליובאוויטש חיפה והקריות

חברי המערכת:

הרב יוסף אברהם פיזם מנהל התלמוד תורה - עורך ראשי.

הגהה, עיצוב והפקה: המחנך הרב דוב בער פנחס פיזם, מרכז לימודי אחה"צ התלמידים: יוסף ישראל ליסון, מנחם מענדל פרלשטיין ושניאור זלמן בוטמן

סייעו בהקלדה, התלמידים: יוסף יצחק פיזם, חיים יהודה לוי, יוסף יצחק סבג, יוסף יצחק ג'רופי, לוי יצחק כהן, מנחם מענדל אבגיל, איתמר אלמדווי ואביתר קליינבורד שיחיו.

מקורות: ספר התולדות צמח צדק. ליקוטי שיחות. מסיפורי החסידים.

ילדותו

לידתו

כבוד קדושת אדמו"ר ה"צמח צדק" נולד ביום כ"ט באלול ה'תקמ"ט ערב ראש השנה תק"נ, לאביו החסיד המפורסם רבי שלום שכנא ולאמו הרבנית דבורה לאה, בתו השני' של רבינו הזקן בעל ה"תניא" וה"שולחן ערוך", ונקרא שמו בישראל מנחם מענדל, השם הראשון שניתן לילדי בית רבי על שמו של הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מהורודוק הידוע גם על שם העיר ויטבסק, שנסתלק בארצנו הקדושה בשנת תקמ"ח ביום שני א' באייר.

עם הולדתו, נתן סבו רבינו הזקן, חתיכת בד מיוחדת, שהייתה שמורה בידיו לחתל בה התינוק בפעם הראשונה לאחר רחיצתו, כך נהג גם בשעת לידת בנו הרבי האמצעי.

שבועות תקנ"ב

ידוע ששנת תקנ"ב הייתה שנה קשה מאוד לרבינו הזקן, במשך חודשים מרובים, החל מראש השנה תקנ"ב עד חג השבועות, לא ידעו אף בני ביתו, הרבי האמצעי וזקני המקורבים, מייסוריו הקשים של רבינו הזקן בגלל רדיפותיהם של המתנגדים.

באותו חג שבועות, התוועד רבינו הזקן כרגיל בסעודת החג, ושח אודות מורנו הבעל שם טוב, שיום הסתלקותו הוא בחג השבועות - אלא שבשיחתו הייתה מורגשת מרירות פנימית עמוקה. רבינו הזקן היה שרוי בדבקות עצומה, פני הקודש היו גלויים ורק עיני קודשו היו סגורות. שפתיו רחשו-לחשו ומעיניו זלגו נטפי דמע על לחייו.

מרצינותו ומרירותו שהיו נסוכות על פני קודשו, הבינו כל הנוכחים, שהוא לוחש תפלה ומעורר רחמים, וכולם הרגישו שהבעל שם טוב והרב המגיד נמצאים אותה שעה באותו חדר.

לפתע קם רבנו הזקן ממקום מושבו ואמר בקול בוכים:

"סבא ורבי עוררו נא רחמים רבים בעדי, בעד תלמידיכם, בעד מקושריכם ובעד תורתכם, אוי אוי, גוואלד, גוואלד, אבינו שבשמים חוס ורחם עלינו" - נפל והתעלף עמוקות.

הנאספים התרגשו. כל בני הבית, הרבנית והבנות באו במרוצה, הבהילו את יונה הרופא, ובתוך כך נכנס לחדר הנכד הפעוט בן השנתיים ותשעה חדשים, הרבי ה"צמח צדק". בראותו את סבו האהוב עליו שוכב על הרצפה, השליך עצמו עליו בצעקה "סבא סבא". רבינו הזקן פתח עיני קודשו וראה איך נכדו הפעוט מושיט כלפיו את ידיו הקטנות וצועק: סבא, סבא, החזק בידי וקום. תפס רבינו הזקן בידי נכדו באמרו "הב לי ירך" וקם, בהפטירו: זה ינחמנו.

בחדש אלול - תקנ"ב - צווה רבנו הזקן להכניס את מיטתו של הנכד הפעוט לחדרו, באמרו, חבל שישכח מה שלמדו אתו, ותורה לשמה ילמד על ידי עבודה ויגיעה.

בערב ראש השנה תקנ"ג, ברך רבנו הזקן את הנכד שלא תקשה עליו עבודתו להגיע לדרגה הנעלה של "נשמת אדם תלמדנו".

קטרוג על החסידות ועל רבנו הזקן

עבודתו במסירות נפש, של רבנו הזקן במשך שמונה עשרה שנה [תקל"ד - תקנ"ב] בחינוכם והדרכתם של חסידי חב"ד, עוררה קטרוג גדול למעלה ורבנו הזקן הי' זקוק למליצי יושר ולמעוררי רחמים.

כפי הידוע, שלח אז רבנו הזקן שלוחים מיוחדים "לאוהלי הקודש" של מורנו הבעש"ט במז'יבוז' ושל הרב המגיד ממזריטש באניפאלי, כן הודיע על כך לחבריו תלמידי "החבריא קדישא" ושלח פדיון - נפש מיוחד להרב הצדיק רבי נחום נ"ע מצ'רנוביל.

במוצאי שבת סליחות, ערב "זכור ברית", קרא רבנו הזקן אליו אחדים מקשישי התלמידים וסיפר להם על המצב הרציני של הקטרוג ושיש לו יסוד לחשוב שבראש השנה הבא - תקנ"ג - יעבירו המקטרגים את קטרוגם מהחסידות עליו. רבנו הזקן בקש מהם לעורר רחמים וכן לעשות סדר כיצד ומי יעזור לבנו הרבי האמצעי, בהנהגת והנהלת החסידים ועיני החסידות.

בתו של רבנו הזקן, הרבנית דבורה לאה אם ה"צמח צדק", שמעה כל מה שמסר אביה וחשבה כיצד לבצע זאת.

ערב ראש השנה. במלאת לרבנו הצמח צדק שלש שנים סידר רבנו הזקן את התספורת הראשונה של הנכד והניח לו פאות הראש וברכו בהנחת ידיו הקדושות על ראשו.

באותו יום אחרי תפלת מנחה, נכנסה הרבנית דבורה לאה לאולם המנהיין הקטן בו נכחו אז בני בית הרבי ויחידי סגולה מבין התלמידים הקשישים שהיו שקועים אותה שעה באמירת תהילים.

הרבנית דבורה לאה נגשה אל ארון הקדש פתחה את דלתותיו והכריזה: "כל הקהל! הנכם עדים שבפני ספרי התורה הקדושים אני מקבלת על עצמי בדעה צלולה שאני דבורה לאה בת שטערנא מחליפה את אבי שניאור זלמן בן רבקה, שהוא ישאר בחיים"

הרבנית דבורה לאה ומסירות נפשה

בשיחות שונות מספר הרבי הריי"צ נ"ע בפוטרופט על אותה תקופה:

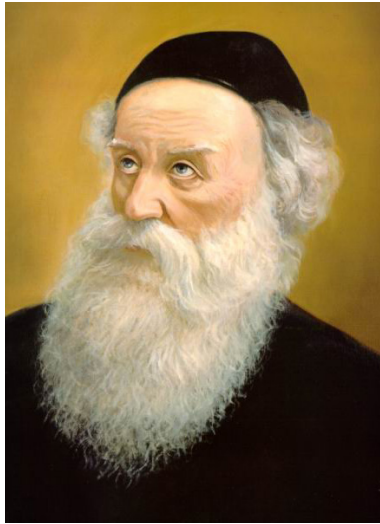
בשנת תקנ"א-ב פרחה שושנת החסידות ושלטה עין רעה כעין הרעה ששלטה במקדש ראשון ושני ונתעורר קטרוג גדול למעלה, הסכסוכים בענייני הכלל ובעייני ארצנו הקדושה בפרט, חילופי המכתבים בין רבותינו שבארץ הקודש לבין רבינו הזקן והדילטוריא שהכניסו בין אדמו"רי ואהלין לבין רבנו הזקן- החשיכו את מאורות ישראל קדישא, ומעשה שטן הצליח ורבנו הזקן השב שבא עתו, עת שקיעת השמש. רבינו הזקן שלח בידי החסיד רבי יעקב מסמיליאן פדיון נפש אל הרב הקדוש רבי נחום מצ'רנובל בעדו ובעד כללות עניין החסידות.

באחד הימים מסר רבינו הזקן לבתו הרבנית הצדקנית דבורה לאה, אם הצמח צדק, על הכוונות שכיוון בקריאת שמה דבורה לאה, וסיפר לה על כל פרשת העניין בגודל עבודתו בעניין התפשטות תורת רבותיו הקדושים והמצב הטוב אשר תהילה לק-ל העניין מתקבל בהצלחה גדולה, אבל גירא בעינא דשיטנא ואשר נפסק עליו למעלה כו'. הוא אמנם חושב שההמשכות בעולם התחתון יוכלו להימשך גם מהעולם העליון, אלא שאין זו הנהגה של תיקון והוסיף שהוא מרגיש ששעה כבדה היא והקטרוג גדול מאד ויצטער על מצב החסידים ותורת הבעש"ט. הרבנית דבורה לאה לא ענתה כלום והלכה לה, כעבור זמן מה חזרה ואמרה לו שעל כך אסור להסכים.

הרבנית דבורה לאה הבינה שהמצב איום ונורא ואשר בתוצאותיו תלויים חיי אביה רבנו הזקן. ימים אחדים הייתה כמבולבלת מכל אשר שמעה, ותחליט שמחויבת היא לגלות את הדברים לפני יחידי סגולה כדי להתייעץ אתם. וגמרה בליבה למסור את חייה בעד חיי אדמו"ר הזקן.

הרבנית דבורה לאה קראה אליה שלושה מזקני החסידים, רבי משה מייזליש, רבי פנחס רייזעס ורבי שמעון ווילנקר, ותדרוש מהם שיבטיחו לה לשמוע ככל אשר תצווה עליהם ואשר ישבעו לה בשבועת אומן בכל החומר שבדיני התורה שהכל יישאר בסוד גמור עד שאפשר יהיה לגלות. האריות הללו, אם כי היו אבירי הדעת ואדירי הלב, בכל זאת התרגשו מאוד ואמרו לה שצריכים הם להתיישב בדעתם תחילה, בינם לבין עצמם, אם יכולים הם להסכים לתנאים שהתנתה וביקשו שהות של יום אחד.

בימים ההם היה רבינו הזקן סגור בחדרו יותר מכפי הרגיל, ואף החסידים המקורבים ביותר לא "גן עדן העליון" לחדרו. השינוי לדעת ששעת צרה אבל מהי הצרה ובמה לעשות לביטולה -

התוועדו ביניהם והחליטו להמשיך כל הלילה כדי לשקול למלא אחרי התנאים איש לא ידע.

שלושת הנבחרים פעמיים במשך היום בהתייעצותם במשך בדעתם אם יכולים הם שהתנתה עמהם.

התבוננו במצב ויבינו דבורה לאה בת רבינו הנעשה יותר מאשר יודעים הם, ומשום כך מוכרחים הם למלא אחרי כל תנאי. ובהחלטה זו באו אליה בזמן שקבעה להם. הרבנית דבורה לאה קבלה אותם בסבר פנים יפות, ופתחה ואמרה: "כולנו חסידי אבינו רבנו אנחנו, וכולנו מחויבים למסור את נפשנו בפועל ממש בעבור אבינו רבינו ובעבור תורתו תורת הבעל שם טוב". היא פסקה מלדבר ופרצה בבכי.

הם התוועדו ביניהם, נאמנה שהרבנית הזקן, יודעת מכל ודעתם הם, ומשום כך מוכרחים הם למלא אחרי כל תנאי. ובהחלטה זו באו אליה בזמן שקבעה להם. הרבנית דבורה לאה קבלה אותם בסבר פנים יפות, ופתחה ואמרה: "כולנו חסידי אבינו רבנו אנחנו, וכולנו מחויבים למסור את נפשנו בפועל ממש בעבור אבינו רבינו ובעבור תורתו תורת הבעל שם טוב". היא פסקה מלדבר ופרצה בבכי.

לשמע דברים אלה, התרגש החסיד רבי משה מייזליש, עמד במקומו בבהלה ואמר: "מה אתם בוכים, אמור לנו מה הדבר הזה, אנוכי הראשון ההולך למות באש ובמים בעבור רבינו הגדול, בעבור תורת הבעל שם טוב. הגידו לנו מה לעשות. אנכי אלך בשמחה, בשמחה ובטוב ללב מרב כל, כאשר ביאר לנו רבינו הזקן".

"ראשית דבר", ענתה הרבנית דבורה לאה, "אני דורשת מכם להישבע בשבועה חמורה שאין לה הפרה כלל, שתקיימו כל אשר אומר לכם והשבועה

תהיה על דעתי כי הרי אינכם יודעים מה אומר לכם, ובכן הישבעו שבועה חמורה על פי התורה שאין לה הפרה כלל גם בדבר שנוגע בנפש האדם."

לשמע דברים אלו, הנה גם החסיד ר' משה ווילענקר שהיה ידוע כבעל מוח מבהיל ואדיר לב והיה מופלא במתינותו, התרגש מאד ויאמר כי דבר כזה יש לעשות בשיקול הדעת ובמתינות גדולה וכי ירא הוא להסכים על כך.

רבי משה מייזליש ורבי פנחס רייזעס לא רצו להוסיף ולהימלך בדעתם, באמרם החלטנו כבר למלא אחרי כל התנאים, והשנים הכריעו את השלישי ויסכימו וישבעו שבועה חמורה על פי התורה.

"עתה" אמרה הרבנית דבורה לאה, "הנני ממנה אתכם לבית דין ואתם תקבלו על עצמם להיעשות לבית דין, לפסוק הלכה למעשה על פי גזירת חוקי ודיני תורתנו הקדושה".

"המצב שנתהווה", המשיכה דבורה לאה, "אחרי חידודי העניינים שנעשו על ידי הדילטוריא בין האדמו"רים שבאה"ק ואדמו"רי וואהלין לבין אבינו רבנו, הוא מבהיל ביותר ועל פי הדברים ששמעתי מאבי, עלולים להביא לתוצאות איומות שלשים שנה", המשיכה לומר בשם אביה, "צריך האילן הטוב לעידור ולניכוש עד שיתן פריו מאז היותו אילן. תורת מורנו הבעש"ט ומורנו הרב המגיד ממזריטש זה עתה נהייתה לאילנא דחיי. ועתה נתעורר הקטרוג הנורא העלול לגדוע את הכל".

"רוצה אני לחיות", המשיכה בשם אביה, "כי כך מחויב האדם על פי התורה אבל עוד יותר רוצה אני לעדור ולנכש את האילן הזה שיתן את פריו עד כי יבוא שילה. מורי הרב המגיד נ"ע אמר לי שיבואו זמנים קשים ורעים והבטיח לי שבכל עת יעזור לי. ראיתי את מורי ואת רבו הבעל שם טוב אבל פניהם היו שחורות, סימן שתורתם בסכנה ואות הוא כי...". ובכן סיימה הרבנית דבורה לאה "החלטתי לתת את חיי תמורת חיי אבי ורוצה אני להיות כפרתו. אני נותנת את ימי חיי לאבי. אני הולכת למיטה ואבי ילך לחיים טובים וארוכים בשביל להחזיק את האילן אשר נטע ויעדרו וינכשו ובזה אזכה גם אני בתורת אבי".

כאמור, שלח רבנו הזקן פדיון נפש על הרב הקדוש רבי נחום מצרנוביל והוא היה אז במקווה לטבול לפני החג. חיכה בטבילתו באומר: "מביאים אלי פדיון נפש מליאזני" לאחר מכן קרא רבנו הזקן אליו מניין מחסידי הגדולים ואמר להם: "בראש השנה זה זקוקים אנו לעזר ולסעד, מכיוון שגם הוא - רבי נחום מצרנוביל - אין ביכולתו לפעול והוא הרי הזקן שבחבורה שלנו...".

מנחם - נוחם הוא לי

ביום שני של ראש השנה, חלתה הרבנית דבורה לאה, ובצום גדליה -ד' תשרי תקנ"ג - נסתלקה לעולמה בדעה צלולה עד הרגע האחרון. בקשתה האחרונה מאביה היתה שיחנך וידריך את בנה יחידה. רבנו הזקן הבטיח לה למלא את בקשתה, ואמר לה: "בנך מנחם, נוחם הוא לי, נוחם יהיה לך ונוחם יהיה לישראל!".

בהערכה גדולה וחרדת קודש הזכירו כל החסידים ושלושת אבירי החסידים המוזכרים לעיל בפרט, את שם בת רבנו, הרבנית הקדושה, כי כל אחד ידע היטב שמסירות נפשה ואצילות רוחה הצילו את אילנא דחיי.

החסיד רבי אליהו ראובן - בעל מדריגה, למדן ומקובל, אשר רבנו הזקן אמר עליו שמאיר בו אור הנשמה בהתגלות- החזיק את הילד על ידיו בשעת הלוויה. רבנו הזקן אמר את הקדיש הראשון ואחריו אמר קדיש יתום הפעוט יחד עם רבי אליהו ראובן.

ימי האבלות

במשך ימי השבעה התפלל רבנו הזקן בעצמו לפני התיבה כל שלשת התפילות, והיתום הפעוט אמר את הקדישים. בערב יום הכיפורים תקנ"ג - סיפר החסיד רבי אברהם ב"ר שמשמון מלמד - ביקר רבנו הזקן את ציון קברה של הרבנית דבורה לאה וצווה לקחת גם את התינוק לשם. בעמדו ליד הקבר אמר: "כשם שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם" כך גם גדולה ברכתם של צדיקים במיתתן יותר מבחייהם".

קהל הנוכחים נחרד ברעדה פנימית ופרץ בבכי סוער כשרבנו הזקן עמד ליד קבר בתו, ובהחזיקו בידו של הילד-הנכד אמר בקול בקשה:

"דבורה לאה בת שטערנא, היום ערב יום הכיפורים. ברכי נא את בנך יחידך היתום מנחם מענדל בן דבורה לאה, שזה הקטן גדול יהיה בתורת הנגלה והנסתר בהצלחה, ובמעשים טובים ובאריכות ימים ושנים. בקשי נא רחמים עלי, על קהל עדת החסידים ועל תורת הבעל שם טוב".

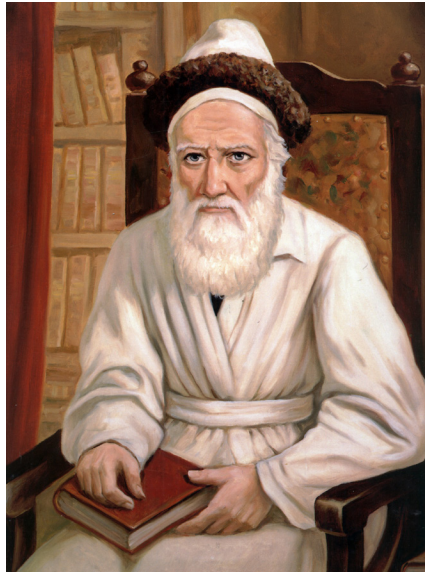
הכנסתו לחדר

במוצאי יום הכיפורים, קרא אליו רבנו הזקן את החסיד רבי אברהם בן רבי שמעון מלמד ואמר לו שהוא מציע לו לעבור לליובאוויטש - עם בני ביתו - לגור בליאזני כדי ללמוד עם הנכד. ברם, מכיוון שעל פי תורה אין לבעל לשנות מקומו אפילו מבית לבית בלי הסכמת אשתו וביחוד לשנות מקום

מעיר לעיר, צריך לשאול את דעת אשתו. לכן הוא מציע לו שלחג הסוכות יחזור לביתו - בדרך כלל היה רבי אברהם נוהג לשהות בלאזני אצל הרבי במשך כל חודש תשרי - ובהסכמת אשתו יבוא לאחר מכן יחד עם בני ביתו לליאזני. בינתיים - המשיך רבנו הזקן לומר לרבי אברהם - מטעמים כמוסים, יש ברצונו להכניס את הילד מנחם מענדל בן דבורה לאה לחדר למחרת יום הכיפורים, אותו יום שכל העולם קוראו "בשם השם" מיט גאט'ס נאמען.

למחרת יום הכיפורים התפלל רבנו הזקן בהשכמה, מוקדם מאשר בכל יום. הרבי התפלל לפני העמוד, קרא בעצמו את פרשת השבוע - היה זה ביום חמישי פרשת האזינו - והנכד הפעוט אמר את כל הקדישים, החל מקדיש דרבנן שלפני התפילה עד הקדיש דרבנן שאחרי לימוד המשניות שעל ידי רבינו הזקן.

הזקן היה מדייק לזמנים מסוימים לוי וישראל. ואילו באותו יום חמישי בתשרי תקנ"ג, לא אותו סדר, והורה ברוך שלמה לקרוא הזקן - במקום כהן "הצור תמים" - הרב הצדיק רבי חתנו ואבי הילד, "זכור ימות עולם" זה - מנחם מענדל שכנא ובן דבורה שמשון.

ידוע שרבנו בדרך כלל - פרט בסדר של כהן, בקריאת הפרשה פרשת האזינו י"א שמר רבנו הזקן לשמש החסיד ר' אותו - את רבנו לקריאת פרשת במקום לוי - את שלום שכנא, ולקריאת פרשת - את הילד. בנוסח בהרב רבי שלום לאה בן רבי

את הפרשה זכור ימות עולם, קרא רבנו הזקן בהתעוררות מיוחדת. כל מילה - סיפר רבי אברהם מלמד - חדרה לראש וללב, ובקראו הפסוקים "ימצאו בארץ מדבר כו' יסובבנהו יבוננהו יצרנו כאישון עינו" - התגלגלו שתי טיפות דמעה גדולות מעיניו של הרבי הזקן על הגליון התחתון של ספר התורה והרגשתי שברכי כושלות. אחרי התפילה הורה רבנו הזקן לעטוף את הילד בטלית, שלא יראה שום דבר, ולשאתו כך על הידיים עד לקבר אימו.

רבנו הזקן עם כל בני הבית ובני המשפחה וקהל רב של חסידים הצטרפו להליכה זו לעבר בית העלמין. בבואם לבית העלמין, ניגש רבנו הזקן, הילד ואביו רבי שלום שכנא, קרוב עד ציון קברה של הרבנית דבורה לאה. רבנו הזקן הכריז בקול חזק ושמח - מזל טוב דבורה לאה בת שטערנא, היום אני

מכניס את בןך מנחם מענדל בן דבורה לאה לתורה. ברכי אותו כשם שנכנס לתורה כן יכנס לחופה ולמעשים טובים באריכות ימים ושנים. אמן - ענה כל קהל הנוכחים בקול אדיר.

בשובם מבית העלמין, הורה רבנו הזקן להכניס את הילד לאולם בית הכנסת ופנה אל רבי אברהם מלמד ללמוד עם הילד הפרשה הראשונה מספר ויקרא. באותה שעה ישב רבנו הזקן שעון על זרועות קודשו תפוס דבקות עצומה. בסיום הלימוד נתן רבינו הזקן לפעוט דובשן וביצה קשה עליהם היו חקוקים פסוקים שונים.

אדם הראשון ומשה רבנו

הנכד הפעוט שאל את סבו מדוע התיבה "ויקרא" כתובה באלף זעירה? הרבי הזקן ישב זמן ממושך תפוס בדבקותו פתח את עינו ואמר:

"אדם הראשון היה יציר כפיו של הקב"ה, והקב"ה מעיד עליו שחוכמתו היתה מרובה מחכמת מלאכי השרת. אדם הראשון ידע מעלת עצמו, החשיב והעריך מעלתו זאת ונכשל בחטא עץ הדעת, ואילו משה רבנו שנשמתו חצובה מ"חכמה דאצילות" ממש, שהאירה גם בעולם גשמי כמאמר חכמינו ז"ל "שנתמלא הבית" - ממלא כל עלמין - "אורה" - אור ה' דאצילות הסובב כל עלמין. משה רבנו גם כן ידע מעלת עצמו, אבל לא החשיב עצמו בכך, אדרבה, זה גרם לו לב נשבר ונדכא והיה שפל רוח, בחשבו: לו ניחן יהודי אחר, לא בנו של עמרם ולא דור שביעי, בן אחר בן, של אברהם אבינו, בנשמה גבוהה כזו ובזכות אבות כשלו, היה אותו יהודי נעלה ממנו. הרי הקב"ה אומר בעצמו על משה רבנו "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". משה רבנו מדד את עצמו עם כל אדם, אף הפשוט שבפשוטים בדעת, אשר על פני האדמה, ואמר: לו ניתנו לאותו אדם אותן מעלות-נשמה וזכות אבות שניתנו לו, ולא בזכות יגיעת עצמו כי אם כמתנה מלמעלה - כי אז בוודאי הי' אותו אדם נעלה ממנו"

שלשה סוגי תמונות לאותיות שנתן הקב"ה בסיני: אתון רברבין, אתון בינונין ואתון זעירין. התורה נכתבה באתון בינונין והכוונה היא שעל האדם להיות בדרגת בינוני והוא מגיע לכך על ידי התורה. אדם הראשון שעל ידי הכרת מעלת עצמו נכשל בחטא עץ הדעת - כתוב בו אדם באלף רבתי, ואילו משה רבנו, שעל ידי עבודתו בהכרת שפלותו הגיע לדרגה הנעלה ביותר של ענווה - כתוב בו ויקרא באלף זעירא.

רבנו הזקן אמר אז מאמר חסידות על הכתוב אדם כי יקריב מכם קרבן להוי', ובקש שכל הנאספים ישתתפו בסעודת מצוה.

משיצא רבנו הזקן את בית הכנסת, נטל הקהל את ידיו לסעודה. זקני החסידים הושיבו את הילד על כסא שהועלה על השולחן ובקשוהו לחזור על תירוצו של הרבי הזקן, על קושייתו מדוע כתוב ויקרא באלף זעירא. בקול ילדותי רם חזר הילד על דברי תורתו של סבו. החסיד הישיש רבי ראובן סנדר עמד ממקומו והכריז: "?"

מסירות נפשו של רבנו הזקן

בי"ט בכסלו תקצ"ב שח רבנו ה"צמח צדק": אברהם אבינו ידע שעליו להוליד בן שמזרעו יהיה העם הנבחר, וגם ידע כוחו של נמרוד שהוא גיבור ציד להמריד נגד הוי'. ויכול להיות שנמרוד, בסיוע השטן וסייעתו, ינצח אותו - את אברהם אבינו - וימיתו. אף על פי כן, מסר את נפשו בסכנה ממשית. ולא משום שבטח בהשם שיציל אותו, אלא שמסר את נפשו והפקיר וסיכן את עצמו בפועל, כדי לפרסם אלוקותו יתברך בעולם מבלי לחשוב כל מחשבות על מה שיהיה אחר כך. כך גם סבי רבנו הזקן, ידע כוחו של השטן המקטרג על שיטתו ודרכו של מורנו הבעש"ט ומורנו הרב המגיד ממזריטש. כי מאז החל לומר ברבים מאמרי ספר ה"תניא" - בשנת תקמ"ב - נתחזקה ההתנגדות באופן מבהיל. וכשאמרו בפעם השנייה בשנת תק"ן, התחזק הקטרוג בהתגברות גדולה, עד אשר אמי החליפה אותו ונסתלקה בשלישי בתשרי תקנ"ג, והפקיר וסיכן את נפשו הקדושה לסדר את ספר ה"תניא". תורה שבכתב של תורת חסידות חב"ד. וכה עמד בסכנת נפשו עד שנת תקנ"ט, כשנוספה גם סכנת גופו הקדוש, וסבל ייסורי מוות נ"ג ימים כנגד נ"ג פרקי ספר ה"תניא" ובעבודתו הקדושה זכה כי תניא שהוא אותיות איתן, יעורר את האיתן שבנשמה בכל מי שלומד ספרו קדוש זה ויפעל בו התחזקות בעבודת השי"ת.

רבנו הזקן מקיים הבטחתו

רבנו הזקן קיים הבטחתו לביתו, ובכל יום - כולל שבתות ומועדים ואף הימים הנוראים - קבע עיתים ללמוד עם נכדו האהוב, באמרו שבכך הוא פורע את החוב שהוא חייב לביתו דבורה לאה. באחת מרשימותיו של הרב הקדוש רבי משה - בנו הצעיר של רבנו הזקן - הוא כותב באריכות על דברי רבנו הזקן בשנת תקנ"ה, על עילוי נשמתה של הבת דבורה לאה שנתעלתה על ידי הלימוד עם בנה. באריכות הסביר אז רבנו הזקן את הטובה הרוחנית שילדים גורמים להוריהם על ידי לימודם בתורה ועל די הנהגתם בהנהגות טובות. בתקופה שלאחרי גיל הבר מצווה, למד אתו ביחידות בין השאר את הספרים כוזרי, מורה נבוכים, עיקרים ועבודת הקודש דרך החסידות, והספר עץ חיים על דרך החקירה. באחת ההזדמנויות, אמר ה"צמח צדק" לבנו הרבי המהר"ש, שרבנו הזקן בלמדו אתו בספרים האמורים כיוון לתיקון מסוים. אף שכוונתם של מחברי הספרים כוזרי, מורה נבוכים והעיקרים הייתה רצויה,

נתעוררו עליהם קטרוגים רבים והיו זקוקים להתעוררות רחמים לתיקונם ולעילוים. התיקון והעילוי שהסבא פעל בהם על ידי לימודו - המשיך ה"צמח צדק" - הרגשתי בי עצמי הרבה פעמים בחזיונות הלילה שבאותו הזמן.

בתוך ד' אמות של תורה

כאמור, הורה רבנו הזקן להכניס את מיטתו של הילד לחדרו וצווה שישן ליד ארון ספרי הקודש, בתוך ד' אמות של תורה. פעם, בשכבו בחדר סבו, התעורר משנתו ומתוך כפי אמר: "אמא קחי אותי אליך" אמו הרגיעה אתו ואמרה לו: "לא לא, תישן במנוחה, הסבא נמצא כאן, היה אצל סבא". באותו גיל כבר ניכרו בו כישרונות יוצאים מן הכלל. זכרון מופלא, תפיסה עצומה וכח העמקה. כל אלה מלווים בשקידה עצומה.

על שנות ילדותו של ה"צמח צדק" אמר רבנו הזקן: "הוא צעיר לימים וקשיש בידיעת התורה. בשמחת תורה תקנ"ד, לקח החסיד רבי פנחס רייזעס את ה"צמח צדק" על ידיו ויצא לרקוד אתו. אמר לו רבנו הזקן: "הנח לו, יכול הוא לרקוד בעצמו, בנשמתו מאירה ידיעת התורה בהתגלות". במכתבו אל בנו הרבי המהר"ש כותב ה"צמח צדק": "כשהייתי בן שלוש הדריכני סבי להיות מסודר וכשהייתי בן חמש אמר לי שיש להתייגע להיות מסודר יותר מאשר להתייגע להיות למדן, כי הסדר הוא אחד מעיקרי היסודות בכל עניני השכלה ומדות".

בגיל שלוש-ארבע, מספר החסיד רבי יצחק אייזיל מהומיל, היה ה"צמח צדק" נמצא כל היום בחדרו של רבנו הזקן, כי רבנו הזקן למד אתו אמירת הברכות, והיה מדבר בשפה ברורה, בקי בברכות השחר, קריאת שמע, ברכות הנהנין בעל פה וקורא אותיות שבכתב ועברי במהירות כנער בן שש, וכבר ידע אז כמה סיפורים מהתורה שבכתב ונביאים ראשונים ואחרונים. ידענו כולנו-מספר רבי יצחק אייזיק- שרבנו הזקן מחבב את נכדו, כי כולנו ידענו שאמו הרבנית דבורה לאה הייתה אישה גדולה בדעת וביראת אלוקים ומסורה לרבנו הזקן כאחד החסידים הגדולים.

כישרונות מופלאים

בן שלוש כבר נראו בו אותות הצטיינות בחושים ובתפיסה מהירה, הבנה וזיכרון מופלא. בן חמש החל לרשום לעצמו עניינים שונים ובעיקר הנהגות רבנו הזקן וסיפורים, ואת אשר שמע מזקני החסידים. תלמידי הרב המגיד שהכירו עוד את הבעש"ט, חבריהם של רבי ברוך -אבי רבנו הזקן, ורבי יוסף יצחק מטשאריי -דודו של רבנו הזקן. בין זקני חסידים אלה היו גם כאלה שנמנו על ה"מנין" של הבעש"ט והיו משתתפים בנסיעותיו ובביקוריו

בעיירות ובישובים. שנים רבות אסף ה"צמח צדק" סיפורים שונים ששמע מרבנו הזקן, מזקנתו הרבנית רבקה - אמו של רבנו הזקן, מדודיו רבי חיים אברהם ורבי משה - בני רבנו הזקן, ומדודו זקנו רבי יהודה לייב (מהרי"ל) - אחיו של רבנו הזקן ומחבר ספר "שארית יהודה". ובהיותו בעל עת סופר מהיר, רשם הכל במהירות ובדייקנות.

עקב אשר שמע

בצעירותו למד חומש אצל מלמד אחד. בחן אתו סבו רבנו הזקן בפסוק: "עקב אשר שמע אברהם בקולי" והסביר ה"צמח צדק" שאברהם אבינו קלט את צווי של הקב"ה גם בעקבו. רבנו הזקן נהנה מאוד מפרוש זה ואמר שזוהי גם כוונת הכתוב "והיה עקב תשמעון" - שגם העקב צריך להרגיש תוכנה של מצוה ולקיימה, ומה שאינו בגדר מצוה-אין לעשות.

במקום אחר מסופר: ה"צמח צדק" בהיותו נער, שאל פעם את רבנו הזקן לפירוש הכתוב "עקב אשר שמע אברהם בקולי". ענה לו רבנו הזקן: ע"י ניסיון העקידה ושאר הניסיונות הורגש באברהם אבינו ציווי השי"ת. בכל ציור הקומה שלו, בראש, בגוף וברגל. בי"ט כסליו תר"ו בשעת התועדות חזר ה"צמח צדק" על דברי תשובתו של רבנו הזקן האמורים, והוסיף: אברהם אבינו בעבודתו במסירות נפש, לפרסם אלקותו יתברך בעולם, זיכך את גופו במידה כזו שגם העקב היה חדור ציווי השם במידה מרובה יותר מאשר ראשו של משכיל גדול. אצל המשכיל הראש בלבד שומע ואילו באברהם אבינו הרגיש גם העקב. הסבא - רבנו הזקן - בעבודתו במסירות נפש, לפרסם אלקותו בעולם ע"פ תורת הבעש"ט, חניך חסידים שתורגש בהם השגה אלוקית בכל אברי הגוף. ככתוב "כל עצמותי תאמרנה השם מי כמוך", השגה האלוקית היא כל כך ברורה ובהירה שגם העצמות מדברות על כך.

וספרתם לכם

כשהייתי בן שש שנים - מספר ה"צמח צדק" - ביום שני של חג השבועות תקנ"ה, בשעת הסעודה, אמר סבי רבנו הזקן: בחג השבועות תקכ"ח בסעודת יום טוב שני, אמר מורי ורבי - המגיד ממזריטש - "וספרתם לכם". וספרתם - מלשון ספירות ובהירות, וספרתם לכם - יש לעשות שיהיה ה"לכם" בהיר. וישען רבנו הזקן על זרועות קדשו, שר את ניגונו בן ארבע הבבות בדבקות נפלאה ולאחר מכן הרים את ראשו הקדוש ואמר בניגון של שאלה: ובמה מספרים את ה"לכם"? ובתוך כדי דיבור אמר בניגון של תשובה: - במה מספרים את ה"לכם"? - ב"שבע שבתות תמימות". בבירור שבע המידות, שכל מידה ומידה תהיה כלולה משבע, ושבע המידות עצמן תהיינה שבע שבתות, כי שבת עצמה אינה צריכה בירור. כשגדלתי - סיים ה"צמח צדק" - והתחלתי להכיר את חסידי רבנו הזקן, ראיתי שקיימו את "וספרתם לכם".

הם האירו את ה"לכם". חז"ל אומרים "לפּיכך" נקראו הראשונים סופרים - שהיו סופרים כל האותיות בתורה" וחסידי רבנו הזקן נקראו סופרים - שהיו סופרים כל האותיות שאמר להם רבנו הזקן ב"יחידות".

ספר הסיפורים והמאורעות

על פי הוראת רבנו הזקן, הייתה ל"צמח צדק" בן השבע, קביעת זמן, בשובו מן ה'חיידר' ולאחר סעודת הלילה, לשהות בחברת זקני החסידים, ששלושה מהם הכירו את הבעש"ט מאז התגלותו וקיבלו הרבה מהצדיקים תלמידי הבעש"ט הראשונים. לימים קבע ה"צמח צדק" כמה פעמים בשבוע לספר עניינים שונים לבנו הרבי מהר"ש ביחידות, לבל יוודע על כך לאיש, מחמת קנאת אחים. רבנו הזקן התמסר בעצמו להדרכתם של בנו רבי משה ונכדו ה"צמח צדק", בשנות החינוך שלהם. אחד מסדרי ההדרכה היה לנצל את זמנם הפנוי -לאחר סיום הלימוד היומי ב"חיידר"- לשמוע סיפורי חסידים. במלאת ל"צמח צדק" שמונה שנים בכ"ט אלול תקנ"ז, החל לרשום את "ספר הסיפורים והמאורעות". הרשימה הראשונה הייתה, סדר יום ההולדת שלו כפי שסיידר רבנו הזקן ואף הזהירו לשמור על כך בסוד גמור. רבנו הזקן הסביר לו שמשמעו של סוד הוא שלא מגלים אותו, ואילו משמעו של סוד גמור הוא שכל כך מעלימים עליו עד שלא ניכר כלל שיש סוד. סדר יום ההולדת החל אז ביום השלישי פרשת האזינו. כ"ח באלול תקנ"ז, לאחר תפילת ערבית. בשעה שלש אחר חצות לפני אמירת הסליחות, למד אתו רבנו הזקן כחצי שעה ומסר לו סדר הנהגה לערב ראש השנה ולשני ימי ראש השנה. בשעה אחת בצהריים בערב ראש השנה ברכו רבנו הזקן בברכת יום ההולדת, ואחרי תפילת מנחה ברכו שוב בברכת השנה בסדר ברכתו לבני ביתו. בסדרי הנהגתו של רבנו הזקן, כפי שרשם ה"צמח צדק", ומציין את סדרו של רבנו הזקן בי"ט כסלו ומאמר החסידות שאמר ביום ההילולא של הרב המגיד ממזריטש. רבנו הזקן התפלל באותו יום שלושת התפילות כשליח ציבור. בסעודת ההילולא, שח רבנו הזקן אודות ההתקשרות העצמית של תלמיד לרב בכלל, וממלא מקומו במסירת כל עצמותו ביחוד. במוצאי שבת פרשת תבא, רושם ה"צמח צדק" בפרוטרוט סדר השבת. פרשת ראה שחלה באותה שנה בח"י באלול, יום הולדתם של הבעש"ט ושל רבנו הזקן.

עיקר החסידות - תיקון המידות

בנערותו גילה ה"צמח צדק" יגיעה רבה לאסוף את התורות של מורנו הבעש"ט, ששמע מפי זקנים ששמעו את התורות מפיו של הבעש"ט, ושל מורנו הרב המגיד ממזריטש. הוא חיפש ומצא כמה זקנים שספרו לו הרבה עניינים מהזכור להם מתקופת בואו של רבנו הזקן לויטבסק כחתן לרבי יהודה לייב סגל. מאותם זקנים שמע גם תורה אחת שרבנו הזקן קיבל מדודו

הגאון הצדיק הנסתר רבי יוסף יצחק, שהוא וגיסו רבי ברוך - אביו של רבנו הזקן, שמעו ממורנו הבעש"ט בתחילת נשיאותו: "עיקר החסידות - תיקון המידות ולהוקיר יהודי פשוט. עבודות אלו הן שלבי העלייה בדרך החיים. כדי לעלות בשלבים אלה זקוק האדם לסיוע, זכות אבות, ואז העלייה היא בהילוך מסודר".

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק א

1. השלם!

נולד ביום _____ באלול. שנת ה'____, ערב ראש השנה _____ . שם אביו: רבי _____ אימו: הרבנית _____ בתו ה _____ של אדמו"ר ה _____ . הוא היה ה _____ שנקרא על שמו של הרב הקדוש רבי _____ .

2. א. מה הרגישו כל הנוכחים בהתועדות כ"ק אדמו"ר הזקן בחג השבועות תקנ"ב?

ב. מה אמר רבינו הזקן בקול בוכים לפני שהתעלף?

ג. מה אמר הצמח צדק בהיותו בן שנתיים ותשעה חדשים, כשהשליך עצמו על אדמו"ר הזקן? כיצד הגיב אדמו"ר הזקן ומה אמר?

ד. מה ציווה אדמו"ר הזקן ומה אמר על כך - בנוגע לנכד הפעוט - הצמח צדק - בחדש אלול תקנ"ב?

3. א. מה שמעה הרבנית דבורה לאה במוצאי שבת סליחות מאדמו"ר הזקן, ומה הבינה מכך?

ב. מה אמרה הרבנית דבורה לאה בערב ראש השנה תקנ"ג אחרי מנחה, לאחר שפתחה את דלתות ארון הקדש?

4. א. פניהם של מי היו שחורות ומה הבין אדמו"ר הזקן מכך? _____

ב. מה אמר הרה"ק ר' נחום מצ'רנוביל, בערב ראש השנה תקנ"ג לפני שטבל במקוה? _____

5. א. מה הייתה הבקשה האחרונה של הרבנית דבורה לאה אימו של הצמח צדק, מאביה אדמו"ר הזקן? _____

ב. מה אמר לה אדמו"ר הזקן בקבלו את בקשתה? _____

6. מה אמר אדמו"ר הזקן, בערב יום הכיפורים תקנ"ג ליד קברה הטרי של בתו הרבנית דבורה לאה, כשהוא מחזיק בידו את הצמח צדק הפעוט? _____

7. א. מה שמו של המלמד של הצמח צדק? _____

ב. איזו "עליה" לתורה קיבל הצמח צדק הפעוט עם המלמד שלו? _____

ג. באיזה יום הוכנס ל"חדר" לתחילת הלימוד? ובן כמה היה אז? _____

ד. מה הכריז אדמו"ר הזקן בקול חזק ושמח באותו יום, על קברה של הרבנית דבורה לאה? _____

8. א. מה שאל הצמח צדק הפעוט את אדמו"ר הזקן, כשהכניסו ל"חדר"? ___

9. מה למד אדמו"ר הזקן עם הצמח צדק בתקופה שלאחר הבר מצווה שלו?

10. מה אמר אדמו"ר הצמח צדק לרבי המהר"ש, על כוונת אדמו"ר הזקן בלימוד זה?

11. א. היכן ציווה אדמו"ר הזקן, שהצמח צדק הפעוט ישן?

ב. מה אמר רבינו הזקן על שנות ילדותו של הצמח צדק?

ג. מה אמר אדמו"ר הזקן לרבי פנחס רייזעס בשמחת תורה תקנ"ד?

ד. השלם!

כשהיה בן חמש, אמר לו אדמו"ר הזקן: " יש ___ להיות ___ יותר מאשר

___ למדן, כי הסדר הוא אחד מעיקרי ה ___ בכל ענייני

___."

ה. מה סיפר החסיד רבי יצחק אייזיק מהומיל על ידיעותיו של הצמח צדק בגיל 4-3?

12. מה התחיל הצמח צדק לרשום לעצמו כבר בגיל חמש?

13. מה הסביר הצמח צדק בילדותו על הפסוק "עקב אשר שמע אברהם בקולי"?

14. מה אמר הצמח צדק, על חסידי אדמו"ר הזקן, בעניין אופן קיומם את דבריו בעניין "וספרתם לכם"?

15. איזו קביעות הייתה לאדמו"ר הזקן עם הצמח צדק בהיותו בן שבע? (פרט!)

16. מהו הפתגם בדבר עיקר החסידות, ששמע הצמח צדק בנערותו, משמו של הבעל שם טוב הקדוש?

"כאן גדל צדיק הדור"...

קישורי התנאים עם בת דודו

בהיות ה"צמח צדק" בן שמונה שנים כבר למד בעיון רב גמרא ופוסקים, ורבנו הזקן מפאיר את טיב כישרונותיו וידיעתו הגדולה והרחבה בלימוד, לפני בנו רבנו האמצעי ומעוררו לקחת את ה"צמח צדק" לחתן לביתו הרבנית חיה מושקא. קבלה היא שבאותה שיחה היו דיבורים נפלאים. רבנו האמצעי אמר על עצמו שהוא מיוחס גדול שיש לו אבא רבי, ואילו רבנו הזקן ענה לו שיחושו גדול כי יש לו בן רבי, וכתב "כי לא ימושו מפיק' כו' עולם, ובכן קח אותו לחתן לבתך. וכך היה.

בקיאות בסידור "שער השמים"

בהיותו בן תשע שנים אמר לו סבו רבנו הזקן: במה יש להתגאות, אם אינך בקי עדיין בסידור "שער השמים" של השל"ה?! שאל ה"צמח צדק" הרי שינית את הנוסח? (-סידורו של רבנו הזקן נדפס לראשונה בשקלוב תקנ"ח, שאז כבר ניתן רשיון מטעם הממשלה לחסידים להתפלל בנוסח שלהם-) ענה לו רבנו הזקן: כשלומדים את הסידור "שער השמים" יש הרי על מה לחשוב. וסיפר שהוא היה בקי בסידור האמור כשהיה בן שמונה שנים. למד ה"צמח צדק" את הסידור בעל פה במשך כמה חודשים. והסידור "שער השמים" גדול ביותר עם פירוש ארוך על כל תפילות השנה ועל הפיוטים. כשסיפר זאת לאחר זמן אמר שעל אף זאת לא פטרו אותו מסדר הלימוד ב"חדר" ואת הסידור למד בין

הרגעים. בצעירותו - סיפר ה"צמח צדק" - היה הסבא רבנו הזקן מספר לי עניינים ששמע במזריטש, מהבעש"ט ומהרב המגיד, עד שנהיית ל"מקבל".

הקפות עם ספר ה"תניא"

סיפר הגאון החסיד רבי יצחק אייזיק מויטבסק; ב"ט כסלו תק"ס התוועדו חסידים במניין רבנו הזקן לחוג את חג י"ט כסלו, והייתה השמחה גדולה מאוד. פתאום, נכנס ה"צמח צדק", דפק על העמוד והכריז: "אום אתה הראת", באומרו, הרי שמחת תורה היום. ויחלק פסוקי "אתה הראת", וכשגמרו אמירת הפסוקים לקח את ספר ה"תניא" והכריז בנוסח של שמחת תורה, מכבדים את פלוני בן פלוני בספר תורה של ההקפה הראשונה וכך הלאה, ושמחנו ורקדנו עד שעה מאוחרת בלילה. כשספרו זאת לרבנו הזקן- סיפר הדוד מהרי"ל- נהנה מאוד ויקרא את נכדו, הניח ידי קדשו על ראשו ויברכהו שהוא יגלה את התורה שבעל פה - בתורה שבכתב של תורת חסידות חב"ד.

ספר תורה שניקדוהו- פסול

בימי בחרותי- סיפר ה"צמח צדק"- רציתי לנקד את ספר ה"תניא" ולחלקו לפסוקים, וכשהחלטתי לעשות כך, חלמתי באותו לילה, שאני לומד הלכות ספר תורה והנה באה לפני שאלה בספר תורה שכתבוהו כדין אלא שניקדוהו וחילקוהו לפסוקים, מה דינו? ואחרי אריכות הפלפול הכשרתי את ספר התורה. כשהקיצתי הבנתי את הרמז... באתו יום היה עלי להיכנס אל רבנו הזקן, וכשעמדתי על הסף לצאת את החדר, אמר לי:- ספר תורה שניקדוהו וחילקוהו לפסוקים- פסול, כי כל התורה שמותיו של הקב"ה שעולים לצירופים שונים.

תורה ומידות טובות

ה"צמח צדק" ודודו רבי משה - בנו הצעיר של רבנו הזקן שהיה קשיש בכמה שנים מה"צמח צדק" - למדו ביחד בילדותם. פעם אחת למדו את סוגית "איסי בן יהודה היה מונה שבחם", ואיתא שם שרבי שמעון - היינו הרשב"י - אמר לתלמידיו: "שנו מידותיי, שמידותיי תרומות מתרומות מידותיו של רבי עקיבא". מידותיו - פירש רש"י מידותיי - תורת. ויש עוד פירוש: מידותיי - מידות ממש. נתעורר ספק בליבם איזה פירוש הוא העיקר. אבל היססו מלשאול על כך את רבנו הזקן, לפתע נכנס רבנו הזקן לחדרם והחל לומר להם בניגון, - בהנהגתו של רבנו הזקן הייתה כל תנועה מסודרת בסדר מדוקדק תמיד בשווה. כל הנהגה שלו הייתה מיוסדת לפי סדר ההנהגה שלמעלה ביחס לאותו ענין, הן בדבר תורה, הן בדבר מצווה והן במידה טובה, ובדרך כלל היה תמיד עונה בניגון - וכה אמר: התורה שניתנה לנו מן השמים היא כולה מידות טובות. אף העונשים הם באמת חסד וטוב. שתי השיטות - אינן אלא אחת ותלויות אחת בשני, אי אפשר למדות טובות בלי תורה ואי אפשר לתורה בלי מדות טובות.

רבנו הזקן אומר חסידות ביחידות לפני בניו

בשנת תקנ"ז בערך הנהיג רבנו הזקן סדר מיוחד, לומר בפני בניו מאמרי חסידות ביחידות בחדרו- נוסף על מאמרי החסידות ברבים- בשעה מאוחרת בערבי שבת.

לעיתים נדירות הורשו יחידי סגולה להצטרף לשמיעת מאמרים אלה. המאמרים היו ביאורים על הזוהר- שנדפסו לאחר מכן בשם "באורי הזהר". דירתו של רבנו הזקן בליאזני הייתה מחולקת לשניים, ובכל חלק שני חדרים. בחלק האחד דרו בני הבית ובחלק השני-בחדר אחד היה המנין הקטן בו היו חסידים ממתנינים להיכנס ליחידות - חסידים קראו לחדר זה "גן עדן התחתון". החדר השני היה של רבנו הזקן - חסידים קראו לחדר זה בשם "גן עדן העליון". מהחדר הראשון עלו מדרגות לחצי הקומה העליונה. בקיר שבין שני החדרים היה קבוע תנור גדול לחמם את הבית.הצמח צדק היה אז בגיל תשע או עשר,והשתוקק מאד לשמוע מאמרי יחידות אלה.ברם, על אף בקשותיו הרבות לא הסכים סבו רבינו הזקן לכך.

ה"צמח צדק" שומע חסידות מתוך התנור

התחכם "הצמח צדק". הוא התחבא בתוך התנור ומשם היה שומע את המאמרים. התחכמות זו הצליחה במשך כמה שבועות. פעם אחת היה מזג האויר קשה, קור עז וסערות שלג. הגוי המשרת החל להכניס גזרי עצים אל תוך התנור. משראה שהעצים אינם נכנסים אל תוך עומק התנור, הניחם לפתח התנור, הדליקם ופתח את מכסה הארובה. האש התלקחה וכל הבית נתמלא עשן. ולפתע החלו להתעופף בכח רב מתוך התנור גזרי עצים בוערים. הגוי נבהל ופרץ בצעקה אדירה.

לקול הצעקה נבהלו ובאו במרוצה הסבתה הרבנית שטערנא-אשת רבנו הזקן-וכלתה מרת שיינא-אשת רבנו האמצעי-מדירתו,ורבנו האמצעי מחדרו של רבנו הזקן, לראות מה אירע. ומה נשתוממו לראות על רצפת החדר מונחים גזרי עצים כבויים ועל רצפת התנור שוכב אדם.

רבי חיים אברהם-בנו השני של רבנו הזקן - ניגש להוציא את האיש מהתנור, והסבתא הרבנית שטערנא פרצה בזעקת אימים:הרי זהו נכדנו מענדל! בהלה תקפה את כל הנוכחים, ניסו לעורר את הילד מעלפונו החזק וללא הועיל, עד שרבנו הזקן הניח יד קודשו על ראש הנכד ונתעורר. כשנודע לרבנית שטערנא על השתוקקותו החזקה של הילד לשמוע את מאמרי-היחידות ועל סירובו של בעלה רבנו הזקן להרשות לו זאת, ואשר בגלל כך התחכם הילד לשמוע את המאמרים דרך התנור, הכניס עצמו בסכנת נפשות וניצל בנס,- באה אל בעלה בתביעה נמרצת.

חב"ד דורשת פנימיות

הרבנית רבקה-אשת הרבי מהר"ש-סיפרה בשם חמותה הרבנית שיינא-אשת רבנו האמצעי-שנכחה בשעת מעשה, שהסבתא הרבנית שטערנא טענה כלפי בעלה רבנו הזקן:

ראה מה שעלול היה לקרות, לאחרים אתה מרשה להכנס ואילו לנכדך האהוב שכל כך התחנן בפניך להרשות לו להכנס-לא הרשית!

ענה לה רבנו הזקן:

הסי,הסי,חב"ד דורשת פנימיות, ומגיעים לכך ע"י מסירות נפש בפועל. עד אברהם גם כן היו צדיקים וחסידים גדולים, אדם הראשון חסיד גדול היה. ברם כדי להגיע לסדר של פנימיות הנמסרת בירושה מדור לדור היו זקוקים למסירות הנפש של "עקידת יצחק", כי פנימיות באה ע"י מסירות נפש דווקא. משה רבנו הגיע להר סיני על ידי אש-ראיית לבת האש שבסנה-וזכה שעל ידו תהי' מתן תורה, את התורה לוקחים רק במסירות נפש. הוא יהי' בריא ותהי' לו אריכות ימים!

- ידוע שברכת אריכות ימים של רבנו הזקן הייתה מתשעים עד מאה שנה, של ה"צמח צדק" משבעים עד שמונים שנה - ואילו ה"צמח צדק" הי' בן שבעים ושבע בלבד בשעת הסתלקותו. ידוע - עצם הסיפור אינו ניתן לפרסום - שבגלל שהשליח הנודע לא קיים שליחותו בחורף תרכ"ו בדבר פדיון - הנפש על הציון של הבעל שם טוב נ"ע - נחסרו שלש עשרה שנה משנות חייו של ה"צמח צדק" ושל בניו. - שבועיים שכב הנער חולה בכאבי ראש חזקים מהעשן ומההתעלפות. במשך שבועיים אלה אסור היה לו ללמוד לימוד עיוני, והדור מהרי"ל - רבי יהודה לייב אחיו של רבנו הזקן - הי' בא אליו ומספר לו סיפורים שונים, ובתוכם: סיפור ארוך ומלא תוכן על יסוד ה"חדרים" על ידי רבנו הזקן, על סדר יום ההילולא האחרון של הרב המגיד ממזריטש - י"ט כסלו - לפני נסיעתו של הרב הצדיק רבי מנחם מענדל מהורודוק-מויטבסק - לארצנו הקדושה, וכן סיפור נפלא שאירע כשחזר רבנו הזקן מהורודוק ועל רצונו החזק של רבנו הזקן לעלות לארצנו הקדושה.

שפע בכתיבה

הרבי מהר"ש סיפר שאביו ה"צמח צדק" החל לכתוב נגלה וחסידות בהיותו בן שתים עשרה שנה. וכתב איפה בערך ששים שנה וחמש שנים וששה חודשים. מראש השנה תקס"א עד י"ג ניסן תרכ"ו - יום הסתלקותו - הם עשרים ושלושה אלף תשע מאות וארבעים יום - כולל שבתות ומועדים⁰ - וכתב בערך ששים אלף "בויגען". בתקופה שבין ראש השנה תקס"א עד

י"ג ניסן תרכ"ו היו ארבעת אלפים ותשעה ימים של שבתות וימים טובים שהכתיבה בהם אסורה, ונשארו לו איפוא רק תשעה עשר אלף שמונה מאות וחמישים ימי כתיבה, ואם כן כתב יותר משלשה "בויגען" ליום.

מעלת התמימות של איש פשוט

פעם בהיותו בן תשע שנים סיפר לו רבנו הזקן על תקופת היותו במזריטש, מלפני ומאחרי מזריטש, מהבעש"ט, מאביו רבי ברוך ומדודו רבי יוסף יצחק שהיו מאנשי הבעש"ט. כשהי' בן שלוש עשרה שנה והייתה לו כבר הבנה טובה בכל הענינים, התיחס בביטול לעבודת התפילה של איש פשוט, ואמר ואף התבטא על אחד - 'גם כן חסיד'! כשדיבר על כך עם רבנו הזקן, אמר לו רבנו הזקן, אכן, זהו חסיד. עליך להתחכך בין זקני החסידים, שהם ימרקו אותך היטב כמו שעשו לי... והוסיף רבנו הזקן וסיפר לו, שבבואו למזריטש וראה תפילת ההתלהבות של האנשים שם, חשב שהם בודאי- בקיאים בבבלי וירושלמי, ספרא וספרי, קבלה וחסידות. וכשניכנס בשיחה אתם נוכח לדעת שהם יהודי- עין - עקב, ויודעים כמה הלכות בשולחן - ערוך, ואת פנימיות האגדות אין הם יודעים. הוא התאכזב ונפל ברוחו, וגם הוא אמר עליהם "אלה גם כן חסידים!"... כשסיפר זאת "הצמח צדק" הוסיף ואמר: רבנו הזקן הי' מתברך להגיע למעלת התמימות של איש פשוט, ובשעה שאמר זאת היו עומדים דמעות בעיניו. ה"צמח צדק" התפלא כיצד מגיע לבעל מוחין כמו רבנו הזקן - כיווץ המוחין!

חתונתו

ה"צמח צדק" סיפר לבנו הרבי מהר"ש שלקראת הבר - מצוה שלו אמר לו סבו רבנו הזקן:

יש ללמוד תורה לשמה וההכנה לכך היא, להיות בקי בש"ס בבלי וירושלמי, תוספתא ספרא וספרי באותה מידה שהרמב"ם היה בקי בהם. עד היותו בן שלוש עשרה שנה היה עיקר לימודו בתורת הנגלה, אחרי עונת הבר מצוה קבע רבנו הזקן זמנים מיוחדים ללמוד אתו קבלה וחסידות. בשנת תקס"ג נשא לאשה את בת דודו רבנו האמצעי - הרבנית חיה מושקא.

שכר על שהעביר על מדותיו

מעשה היה בתחילת שנת תקס"ז בדיון בשאלה חמורה, בו השתתפו גם הדוד מהרי"ל והצמח צדק ובגלל שהעביר על מדותיו - (היה זה ענין פרטי של הצמח צדק עם אשתו הרבנית על אשר הראתה את כתביו לרבנו הזקן, בהעלמת הדבר ממנו ושלא ברשותו ובגלל כך רצה להתגרש ממנה) - זכה שרבנו הזקן עשה קביעות ללמוד אתו נגלה וחסידות, ולמד אתו הכתבים

והתורות שהיו לו מהבעש"ט ומהרב המגיד, וביחוד חזר רבנו הזקן בפניו אותם התורות והמאמרים שאמר ברבים וביחידות בהיות ה"צמח צדק" רך בשנים, ואמר לו: אחזור בפניך התורות והדרושים ששמעת רק בנשמתך ולא בהבנתך. ורובם היו אלה המאמרים שנאמרו על ידי רבנו הזקן לפני מאסרו בפטרבורג.

במקום אחד מסופר: את הדרוש "שורש מצות התפלה" כתב ה"צמח צדק" בשנת תקס"ו, ורבנו הזקן ראה אותו ונהנה ממנו מאד. פעם אחת קרא הרבי הזקן את נכדתו אשת ה"צמח צדק" וציוה עליה להביא לו קונטרסים ממה שבעלה ה"צמח צדק" כתב לעצמו. היא לא ידעה איזה מהקונטרסים להביא, כי היו הרבה חבילות של כתבים, וכשראתה קובץ אחד מרובה בקונטרסים הביאה אותו

אני רבנו הזקן על הסיני
 (א) ימים בהלויך פטל על הסב אז
 עבדני את האויב פיה נישן הו
 בקנין הו אויבה נשית סיני
 שכן מאב זויה קננו איננה על הסיני
 יענה יורה פלנה פ' ענין קבה
 איננה על הסיני ספנה
 ותם ספנה בילה ביה עבד ויה הו
 אויה יפואה קסיני י איה אמ

גם הדרוש "שורש רבנו הזקן את אחיו החסיד רבי פנחס שהוא צריך לברך שהם יענו אמון, יקום דבר ה' כתיב, עליך (מקיפים) (פנימים) לא ימוש

זרע זרעך, שבני בנות כבנים להשלים, שכן הנולד מורה על שלימות מולידו, והדור השלישי משלים שלימות מוליד מולידו. וביאר ההפרש בין כתיבה לחקיקה על המאמר מני מכיר ירדו מחוקקים, ויספר להם על הדרוש "שורש מצות התפלה" שראה, ועמד וברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות וענו אמון. ועתה יקים ה' את דברו הטוב אמר ה' מעתה ועד עולם, וענו אמון. באותה שנה נשאל רבנו הזקן שאלה חמורה. בדרך כלל היה אחיו רבי יהודה לייב מעיין בשאלות שהגיעו אל רבנו הזקן, ואז אחרי שראה רבנו הזקן את כתבי ה"צמח צדק" בחסידות ובנגלה, אמר לאחיו רבי יהודה לייב שידבר בעניין זה עם ה"צמח צדק". ה"צמח צדק" ורבי יהודה לייב פלפלו בשאלה ימים אחדים, ובאו אל רבנו הזקן לומר לו דעתם בענין, רבנו הזקן ציוה עליהם להעלות את הדברים על הכתב - ה"מח צדק" סיפר שנפלא הי' לראות צביהת פני קודש הקודשים רבנו הזקן בשעת דיבורו בהלכה-.

כעבור כמה ימים הביאו את כתביהם אל רבנו הזקן. רבנו הזקן קרא את אחיו רבי יהודה לייב ואמר לו: ראה עד כמה גדול כוחו של עמל בתורה, הוא ה"צמח צדק" בעל חושים נפלאים, השכלתו בסגנון רש"י, פלפולו והסברו בסגנון בעלי התוספות, בקי וסדרן בסגנון הרמב"ם, חריף ותופסן בסגנון הרשב"א, עמקן ומחדש בסגנון הר"ן.

מעשה הפלפול בשאלה האמורה נודע ברבים, ובתשרי תקס"ז כשהתאספו אנ"ש אצל רבנו הזקן, נודע להם ברכת שהחיינו שברך רבינו הזקן, והחסידיים התחילו להוקיר ולכבד יותר את ה"צמח צדק". בשמחת תורה סיפרו ל"צמח צדק" שרבנו הזקן ראה את כתביו והתרגש מאד ואמר ברוגזא כלפי אשתו שיגרשנה בגלל שהביאה את הכתבים שלו לרבנו הזקן. אשתו טענה ששמעה שכיבוד אב זקן הוא יותר מכיבוד אב, כי גם האב מכובד בכבודו, וכשרבנו הזקן ציוה עליה להביא לו הכתבים - מה יכלה לעשות? והוסיפה: שבל ישכח שגם הוא - הצמח צדק - חייב בכבודו של רבנו הזקן כמו לאב כי גידלו, ובפרט שהוא רב.

ה"צמח צדק" אמר שיעיין בדין, לפי שיש בליבו עלי' לכן עד אשר יגמור העיון בזה לא יוכל לגור עמה.

אשתו אף שהייתה חזקה בדעתה, מכל מקום נשבר לבבה ובכתה כמה ימים, וחיכתה כשני חודשים פן ואולי יתחרט ה"צמח צדק". אחר כך סיפרה מכל הפרשה לאבי' - כ"ק רבנו האמצעי - והתפעל מאד מזה וקרא לחתנו - ה"צמח צדק" - ודיבר אתו בעניין ויראה כי דעתו תקפה בעניין זה. ויספר זאת לאביו רבנו הזקן.

בשבת מקץ, שבת חנוכה, אמר רבנו הזקן מאמר חסידות "תנו רבנן מצות נר חנוכה" ושני ביאורים. את הביאורים אמר בחדרו. כשיצאו כולם אמר ל"צמח צדק": ידעתי כי יש לך עיון בדבר הלכה, ואתה נוגע בדבר וכבד יהי' לך לכוון אל האמת. הנני חפץ לעיין עמך ביחד, בשתי נפשות אלוקיות כלפי נפש שכלית אחת, אשר יוכלו לגלות ולברר אמיתת ההלכה.

ואם כי מבחינת ההלכה צדק ה"צמח צדק", הנה חזר בו והצטער ממה שעלה בדעתו לגרש את אשתו.

רבנו הזקן אמר ל"צמח צדק": כדי להוציא מלבך כל קפידיא עלי' ואדרבה שמח תשמחנה, אלמד מעתה אתך, בהיותי בביתי, קביעות בנגלה שתי פעמים בשבוע, ושלוש פעמים בשבוע אחזור לפניך הדרושים שאמרתי מכבר, וביאורי התורות שקבלתי מרבותי, ויקוים בכם תטעו נטעי נאמנים, נטעכם תשגשגו וזרעכם תפריחו! הוא נשען על זרועותיו כדרכו בדביקות, נאנח אנחה גדולה וסיים לשון הכתוב: נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש. אז הראה ה"צמח צדק" לרבנו הזקן את ספר המצות שלו והרבה ביאורים שלו על התורות ששמע, מה שהיו כתובים אצלו משנת תקס"ד בערך ואילך. רבנו הזקן שמר הבטחתו ל"צמח צדק" בדבר הקביעות. כל שיעור הי' אורך שעה וחצי. בחורף אחרי ערבית ובקיץ משעה השביעית ולפעמים חצי השמינית בקר. ה"צמח צדק" סיפר שאחרי כל שיעור הי' מתבודד שש שעות רצופות לחזור על שיעורו. שלש שעות הי' לומד בדיבור ומעיין במחשבתו ושלש שעות

הי' עוסק בכתיבה. תחלה כתיבת הנחה ממה ששמע, והי' מדקדק בשמירת דברי הרב כאמירתם, ועל הרוב הי' זה לוקח אצלו יותר משעה, ושאר הזמן הי' רושם לעצמו ביאורים ומילואים במה ששמע, הערות משארי מקומות, ישובי "צריך עיון" שהיו לו מקודם רשמי שאלות לבררם בשיעור הבא. בשנת תקס"ח ראה בפעם הראשונה באותם הכתבים שהיו לרבנו הזקן ממה שכתב וקיבל בהיותו במעזריטש, ובהם הרבה מתורותיו של הבעש"ט בציון זמני אמירתן, ביאורי התלמידים ובעיקר ביאורי הרב המגיד נ"ע, תורותיו של הרב המגיד כמו שנאמרו עם ביאורי הרה"ק רבי אברהם נ"ע. בין הכתבים היו גם רשימות קצרות כתב יד קודשו של הבעש"ט, תורות וסיפורים כתב יד קודשו של הרב המגיד, הרב הקדוש מפולנאה, חמישה דרושים שהרה"ק הרה"צ רבי נחום (מטשרנוביל) שמע בעצמו מהבעש"ט ורשםם בכתב יד קדשו, ונתנם לרבנו הזקן תמורת מה שחזר בפניו חמישה דרושים ששמע מהרב המגיד ביחידות, ועוד כמה דרושים משאר התלמידים בעיקר מהרה"ק רבי אברהם בנו של הרב המגיד ומהרה"ק רבי מנחם מענדל מויטבסק. כל הדרושים וההנחות היו בשלשה חבילות, וחמש חבילות היו הנחות כתב יד קדשו של רבנו הזקן, מה ששמע בעצמו ממורנו הרב המגיד. מאז תקס"ח נתן רבנו הזקן ה"צמח צדק" מזמן לזמן איזה דרוש ללמוד בו, אבל בתנאי ששום איש לא ידע מזה וכן לא יעתיקו לעצמו, כי אם ללמוד בהם בלבד

שלש שנים אלו (תקס"ז - תקס"ט) אמר ה"צמח צדק" לבנו רבינו מהר"ש - חקוקות על לוח לבי והן היו ימי אושר, הימים הבהירים ביותר בימי חיי, ימים מלאים אור וטוב נצחי. אמי - (אשת הצמח צדק) סיפר רבנו מהר"ש - נסתלקה ביום ח' טבת תרכ"א ביום ו' ערב ש"ק ויגש. במוצאי שבת הייתי אצל אבי - ה"צמח צדק" והי' בהתרגשות גדולה. בתוך הדברים, אמר: נתקיימו דברי קדש סבי רבנו הזקן באומרו בטבת תקס"ד - "נ"ד קציר ביום נחלה" וגו'. ארבעה וחמישים שנה מאז ועד היום כמספר נ"ד. ועתה אני מבין את האנחה שנאנח אז רבנו הזקן - מה יהי' סופו של פסוק זה...

נאנח אנחה גדולה

קבלתי הבטחה מהסבא על אריכות ימים, הבטחה ברורה! ברם "יחידות" עולה הרבה בריאות, ומי יודע בכמה שנים זה מסתכם... והתחיל הצמח צדק לדבר אודות הדרוש שאמר רבנו הזקן בפרשת ויגש תקס"ז שהייתה השבת הראשונה מהקירוב אחר קירוב, והוא המאמר ויגש יהודה בתורה אור. באותו מוצאי שבת - סיפר הצמח צדק - קרא אותי רבנו הזקן ושאל אותי אני יודע את כל המאמר. והשבת לי שאני יודע רק את כללותו וחזר אתי על המאמר ואמר לי "להניח" זאת על הכתב. כשהבאתי את ה"הנחה" הוטבה בעיניו והיתה שעת רצון, - ואשתי הייתה אצלו והביעה לו תודה עבור השלום הקירוב והברכה - ויאמר לי ביחידות ביאור על המאמר. והוא הדרוש "ולתוספות

ביאור", שבסוף פרשת ויגש שבתורה אור.

נרות קרח מאירים

החל משנתו השבע עשרה התחיל הצמח צדק להתוועד עם חסידים ולדבר דברי התעוררות בדרכי החסידות.

בשנת תקע"ט התוועד עם חסידים ואמר בין השאר:

- "אצל מורנו הבעל שם טוב היו גם נרות קרח מאירים. ואילו כיום, החסידים הם בעלי ידיעה והשכלה, אבל בקרירות!

בחן את ידיעותיך

שאלות לפרק ב

17. א. מה למד הצמח צדק בהיותו בגיל שמונה?

ב. מה היה הדו - שיח בענייני שידוך ששוחח אדמו"ר הזקן עם בנו אדמו"ר האמצעי, בהיות הצמח צדק בן שמונה?

18. איזה פירוש למד הרבי הצמח צדק בהיותו בן תשע, ומתי למד זאת?

19. מה עשה הצמח צדק בי"ט כסלו תק"ס עם ספר התניא, ומה ברכו אדמו"ר הזקן כששמע על כך?

20. ספר מדוע החליט אדמו"ר הצמח צדק, כבר בבחרותו שלא לנקד את ספר התניא ולא לחלקו לפסוקים?

21. כיצד ביאר אדמו"ר הזקן לצמח צדק ולבנו הרה"ק ר' משה את דברי רשב"י: "שנו מידותי" וכו'?

22. באיזה גיל היה הצמח צדק כשאדמו"ר הזקן, סירב לבקשתו להכניסו לשמיעת מאמרי חסידות שאמר בפני בניו?

23. א. מה עשה הצמח צדק כדי שבכל זאת יצליח לשמוע את מאמרי החסידות הללו מהאדמו"ר הזקן?

ב. כיצד התגלה הדבר? ספר!

24. מה ענה אדמו"ר הזקן לרבנית שלו, הרבנית שטערנא, על תביעתה מדוע לא הרשה לצמח צדק להיכנס לשמוע אותם מאמרי חסידות?

25. א. כמה עמודים יש ב"בויגען"?

ב. מאיזה גיל התחיל הצמח צדק לכתוב נגלה וחסידות?

ג. כמה "בויגען" כתב ליום?

26. השלם! רבינו הזקן היה מתברך להגיע _____

_____ ובשעה שאמר זאת היו עומדים _____

_____ . הצמח צדק התפלא כיצד _____ לבעל _____ כמו

_____ רבינו הזקן _____ .

7. א. מה אמר אדמו"ר הזקן לצמח צדק לקראת הבר מצווה שלו בעניין לימוד התורה לשמה? פרט!

ב. השלם! אחרי עונת הבר מצווה קבע רבינו הזקן זמנים מיוחדים ללמוד עם הצמח צדק _____ . ג. הצמח צדק התחתן עם בת דודו, בת אדמו"ר האמצעי, הרבנית חיה מושקא בשנת _____.

28. א. באיזו שנה ובאיזה גיל כתב הצמח צדק את "שורש מצוות התפילה"?

ב. מי הביא את קונטרס שורש מצוות התפילה לאדמו"ר הזקן, וכיצד הגיב על כך רבינו הזקן?

ג. מדוע הקפיד על כך אדמו"ר הצמח צדק?

ד. פרט: מהו הפיצוי שהעניק לו על כך סבו אדמו"ר הזקן?

29. א. מאיזה גיל התחיל הצמח צדק להתוועד עם החסידים ולעוררם בדרכי החסידות?

ב. מה הפתגם שאמר הצמח צדק בשם הבעל שם טוב הקדוש אודות נרות קרח מאירים?

ג. באיזה גיל היה הצמח צדק כשחיבר את הספר טעמי המצוות ("דרך מצוותיך")?

בימי חותנו הרבי האמצעי

בן כ"ד בשעת הסתלקותו של רבינו הזקן

הרבי מהר"ש אמר:

בן עשרים וארבע שנים היה אביו ה"צמח צדק" בשעת הסתלקותו של רבנו הזקן. וחשבונם כך הוא: בן שלש שנים הכיר את בוראו ובן עשרים שימכור בנכסי אביו. בן ארבע הי' כשהי' בחדרו של רבינו הזקן בשעה שהי' מתפלל ולומד. וכל הדברים, דברי קודש, נחקקו במוחו ובליבו. בהיותו בן עשרים כבר כתב כמה וכמה ביאורים על מאמרי רבנו הזקן.

כוחו של גמילות חסדים

כשנסעתי מדוברומיסל לליובאוויטש מספר הצמח צדק, הייתי במצב רוח מרומם ביותר מקירובו הפנימי של רבינו הזקן כלפי, לאחר הסתלקותו. קוויית שבבואי לליובאוויטש אזכה לראות אותו בפנים מאירות. בתוך כך נתעוררו בי שאלות שונות בעניני נגלה וחסידות וסדרתי את הדברים במחשבתי כדי לשאול את רבינו הזקן. בבואי לליובאוויטש ניגשתי מיד לאותו מקום עליו סיפר לנו הסבא בשעה שנסענו מליאדי, שבבית הכנסת שעמד באותו מקום הי' נהוג ללמוד. המקום נחרב אחרי שריפה.

כ"ק חותני הרבי האמצעי, ממשיך הצמח צדק לספר, סיפר על אותו מקום, שלפני חמישים ושבע שנים עשה רבינו הזקן את ליובאוויטש למקום מוכשר להנהלת חסידי חב"ד לאריכות ימים ושנים ובקיום נצחי עד ביאת משיח צדקנו. מהעובדה, שמאז בואי לליובאוויטש מתעלם ממני רבנו הזקן, הייתי

מאוד שבור ומדוכדך בתוכי. הרגשתי שנפלתי מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. הכנתי את עצמי לקרוב פנימי ולבסוף הגעתי לריחוק כזה. הצטערתי מאוד, פשפשתי במעשי לקבוע את סיבת הריחוק, כדי לחזור בתשובה ולזכות לראות את פני קודשו של הסבא, ולשמוע ממנו עניני תורה ועבודה.

ביום רביעי כ' אלול, הלך הצמח צדק להתפלל בבית הכנסת. באמצע הדרך פגשו אחד מתושבי ליובאוויטש בשם פנחס ובקש ממנו גמילות חסדים של שלשה רובלים, כדי שיוכל לקנות סחורה בשוק ולמכור, ועל ידי כך ירוויח להוצאות שבת. ה"צמח צדק" הזמינו שיכנס לביתו אחרי התפילה ויתן לו.

כשהכין עצמו הצמח צדק לתפלה, והניח את הטלית על כתפו, נזכר בבקשתו של ר' פנחס שהיום הוא יום השוק, ומכיוון שהשוק נפתח בשעות הבוקר המוקדמות, הרי שר' פנחס זקוק לכסף תיכף ומיד. הסיר ה"צמח צדק" את הטלית מכתפו, ניגש לביתו, לקח חמישה רובלי כסף, חיפש את ר' פנחס בין הרוכלים ומסר לו את הכסף כדי שיוכל לסחור ולהשתכר. בבואו חזרה לבית הכנסת ובעמדו ליד הכיור לרחוץ את ידיו, נתגלה אליו רבנו הזקן ופתר לו כל ספקותיו, ופני קדשו היו מאירות.

התוועדויות בחיי הרבי האמצעי

ה"צמח צדק" הי' נוהג בליל שני של סוכות לאחר תפילת ערבית, לסדר התוועדויות שמחת בית השואבה בניגונים ובריקודים. הי' רוקד הרבה בעצמו עד שהאברכים לא יכלו להמשיך אותו. בשעת ההתוועדויות בחיי חותנו הרבי האמצעי הי' מסביר עניני חסידות, ולפי הרוב הי' אומר:

הסבא רבנו הזקן שגילה והמשיך "בינה" של תורת החסידות מגלה את כח ה"דעת" של חסידות חב"ד. בסיום התוועדויות שמחת בית השואבה הי' יושב ולומד הלכה בחושן משפט בעיון רב, כדי לייבש את הזיעה של מצוה, שלא תהי' שום יניקה לחיצונים. בשמחת תורה תקע"ו בשעת ההקפות, רקד ה"צמח צדק" הרבה מאוד. אפילו אברכים בריאים לא יכלו להמשיך אותו, חלק מהם נפלו מרוב התאמצות וה"צמח צדק" המשיך לרקוד, בהכריזו: "רקדו יהודים, רקדו, שמחו בשמחת התורה ובזכותה תזכו לחיי, בני ומזונא רוויחא".

אשתו הרבנית חי' מוסיא נכנסה אל אבי' רבנו האמצעי והתאוננה על בעלה שמעייף את קהל החסידים בריקודיו. היית צריך לראות בעצמך איך הוא מופשט כולו מגשמיות, אמרה לאבי'ה. הסבא רבנו הזקן הרי אמר לי עליו שיש לו חושים רחבים, המוחין שלו רחבים וגדולים.

ענה לה הרבי האמצעי:

אצלו - אצל ה"צמח צדק", מאיר כעת גילוי האור של שמחת תורה כמו שהאיר בבית המקדש. בית המקדש נקרא בשם לבנון. ו"לבנון" היינו התחברות של ל"ב נתיבות חכמה עם נו"ן שערי בינה. יונה בן אמיתי זכה בשמחת בית השואבה לגילוי הנבואה. והוא - ה"צמח צדק", זוכה על ידי שמחתו בשמחת תורה, לגילוי עצמות נשמתו כפי שהיא באצילות ולמעלה מזה. התורה עצמה מתעלית בעצמות עצמותו יתברך על ידי שמחתו של ה"צמח צדק" בשמחת תורה.

במוצאי שמחת תורה אחרי מעריב, הי' ה"צמח צדק" נוהג להחליף את מעילו, כי המעיל שלבש בשמחת תורה הי' קרוע ומלא זיעה. כשה"צמח צדק" נכנס לחדרו המיוחד היו גדולי חסידי הרבי האמצעי מקבלים כל אחד חתיכה מהבגד הקרוע לשם הצלחה וסגולה בתורה ועבודה.

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק ג

30. בן כמה היה הצמח צדק בעת הסתלקותו של כבוד קדושת אדמו"ר הזקן?

31.

א. מה היה עושה הצמח צדק בסיום התוועדות שמחת בית השואבה?

ב. מה אירע בשעת ההקפות שבשנת תקע"ו?

ג. מה היה עושה הצמח צדק במוצאי שמחת תורה אחרי מעריב, ומה נהגו חסידי הרבי האמצעי בענין זה?

ימי נשיאותו

ממאן לקבל עול הנשיאות

בן שלושים ושמונה שנים, שני חודשים ואחד עשר יום, הי' ה"צמח צדק" בשעת הסתלקות חותנו הרבי האמצעי, בט' כסליו תקפ"ח.

החסיד רבי דוד צבי חן- הרד"ק- סיפר מה ששמע מאביו החסיד רבי פרץ חן מצ'רניגוב:

באסיפת זקני חסידי הרבי האמצעי, הוחלט להטיל את נזר הנשיאות על ראש חתנו ה"צמח צדק". באסיפה השתתפו כל ידועי השם שבתוכי החסידים, והחלטת האסיפה פורסמה בכל העיירות הקרובות והרחוקות ובכל מושבי חסידי חב"ד.

משלחת הורכבה משמונה עשר אנשים ידועי שם, ובתוכם החסיד הגאון רבי הלל מפאריטש, החסיד רבי יצחק אייזיק מויטבסק, החסיד רבי משה מיאסי, החסיד הגאון רבי פרץ חן מצ'רניגוב, ועוד.

המשלחת התייצבה בפני ה"צמח צדק" ומסרה לו ההחלטה - שכבר פורסמה בכל מושבי חסידי חב"ד - שנוזר עטרת הנשיאות הושם על ראש כבוד קדושת אדמו"ר, הוא כבוד קדושת אדונו מורנו ורבנו, רבם ונשיאם של כל עדת חסידי חב"ד למזל טוב ואריכות ימים ושנים ברוחניות ובגשמיות.

אולם ה"צמח צדק" מיאן לקבל על עצמו את הנשיאות.

כך עבר הזמן עד חג הפסח ואין דבר ברור. ויתעוררו אנ"ש ויחליטו כי לקראת חג השבועות יבואו לליובאוויטש זקני החסידים וידועי השם.

"תפילין" מתפוחי אדמה

החסיד הגאון רבי יצחק אייזיק מהומיל סיפר שבתחילת בואו לליאזני אל

רבנו הזקן, הי' נכדו ה"צמח צדק" ילד קטן כבן שלוש ארבע והי' נמצא בחדרו של סבו רבנו הזקן.

בין החסידים הי' ידוע כי בשעה שרבנו הזקן מתפלל, לוקח נכדו הילד, שני תפוחי אדמה, חותכם בדמות בתי תפילין, לוקח חוטים לרצועות, קושרם בזרועו ובראשו, מתנענעה ומנגן ניגונים שונים כמתפלל, וכשרבנו הזקן מסיים את תפילתו וחולץ את התפילין, מסיר גם הילד את תפוחי האדמה שלו ורץ בחדר אנה ואנה, ומושך ברצועות כמשחק הילדים.

דלת חדרו של רבנו הזקן הייתה מלאה חורים וסדקים, זאת עשו החסידים כדי שיוכלו להסתכל על הרבי, אף שעל הדלת מבפנים הי' תלוי וילון רחב הי' ר' זלמן המשרת שוכח לפעמים למתוח את הוילון וכך ראו פעם החסידים, שרבנו הזקן התפלל והילד התנועע גם כן אנה ואנה עם ה"תפילין". רבנו הזקן חלץ תפילין של רש"י ואחרי תפילין של שמושא רבה הניח תפילין של רבנו תם, הסיר גם הילד את ה"תפילין" והחל לרוץ לאורכו ולרוחבו של החדר. בשעת מרוצתו הסתבך אחד החוטים של התפילין שלו ברגל של השולחן, ורבנו הזקן - לבוש תפילין - התכופף והתיר את חוטי הרצועות במקום שהסתבכו ברגלי השולחן, והילד רץ לדרכו אנה ואנה כבתחילה. החסידים התפעלו מהקירוב והחיבה של רבנו הזקן לנכדו זה.

ה"צמח צדק" מקבל עול הנשיאות

ה"צמח צדק" התבונן שעה קלה ואמר - מוסכם, בתנאי שלא יטרידו אותו בשאלת עצות בעניינים גשמיים.

נענה רבי הלל מפאריטש ואמר: חסידים רוצים לשמוע חסידות. ותעבור הרנה במחנה כי אכן קיבל ה"צמח צדק" את הנשיאות ותגדל השמחה בין קהל עדת החסידים העומדים בחצר, ובתוך כך נודע שבעוד רגעים אחדים יבוא הרבי לבית הכנסת לומר חסידות, ונרוץ כולנו לבית הכנסת לתפוס מקום ליד הבימה.

כעבור זמן מה הופיע ה"צמח צדק" לבוש בגדי לבן - שקיבל בירושה מרבנו הזקן - ישב על הבימה והתחיל לומר המאמר "על שלושה דברים העולם עומד".

כשהתחיל לומר את המאמר, נזכר רבי יצחק אייזיק מהומיל, באותו הזמן כששמע את המאמר מרבנו הזקן, וכרגע נזכר באותו מחזה כשהילד הקטן נכדו של רבנו הזקן מפלס לו נתיב ונזכר בדברי קודש הקדשים שאמר אז רבנו הזקן: "הנח לו, הנח לו, הוא רוצה לשמוע, הוא שומע, עוד תיווכח שהוא שומע..."

כשנזכר רבי יצחק אייזיק באותו מחזה ובדברי הנבואה וכשהתבונן בהווה, כי הילד ההוא הנהו הרבי בהווה, נשיא לריבוי רבבות מישראל - עבר הרהור במוחו לאמר, אכן זהו כוח עליון, ומראה ה"צמח צדק" כוחותיו הכמוסים אשר חננו השי"ת.

עודנו מהרהר, פסק ה"צמח צדק" מלומר את המאמר, ופנה אל רבי יצחק אייזיק בקול תחנון, תחשדוני בדבר שאין בי, מה אעשה וסבי רבנו הזקן ציוה עלי לומר מאמר זה...ואחר כך סיים את המאמר.

לאחר שסיים ה"צמח צדק" את המאמר נתנו כל הנוכחים את קולם בשיר, וכשהלך הרבי לביתו רקדו בשמחה רבה.

ביקור בערי המתנגדים

בתחילת נשיאותו נסע רבינו הצמח צדק לבקר בערי ה"מתנגדים". במינסק התאספו רבים מגדולי ישראל, גדולים מעדת המתנגדים שבסביבה, וכן משלחת מוילנה.

גדולי הגאונים, הכינו, במסיבת קבלת הפנים ל"צמח צדק" שולחן עמוס ככיבוד, מה שמהווה "מבחן" בהלכה, לראות על מה יברך תחילה...

בראותו את השולחן אמר: ספק ברכות להקל, ברם קשה יותר למצוא חומרא מאשר קולא. הצמח צדק חידש באותה שיחה בהלכות דין קדימה של ברכות שאף שעל השולחן מוכנים הרבה מיני מאכל וביניהם כאלה שיש להם דין קדימה, לגבי דברי מאכל אחרים המונחים על השולחן. ברם באם אין האדם רוצה לאכול אותם באותה שעה, מתבטל מהם דין הקדימה.

התפעלו
העמקנית ומפשטות
הצמח צדק.

בהלכות ברכות וגאוני
מהגאונות העמוקה
העצומה.

בהמשך
גאוני המתנגדים
גדולים והעולם יודע
ואילו גדולי החסידים

גאוני המתנגדים
מגאונו של
הנהגתו

השיחה נסבה
וילנה התפלאו
ומהבקיאות

גאוני וילנה שאלו
את הצמח צדק;
הנם מחדשים
מחידושיהם,

אם כי גם הם מחדשים אבל העולם לא יודע מחידושיהם?

ענה להם הצמח צדק:

ההבדל הוא שהמתנגדים מחדשים תורה לפי ערכם, ואילו החסידים מתאימים את עצמם לתורה!

מה חידשה החסידות לגבי מוסר?

בנסיעה האמורה למינסק ולוילנה, קבלוהו גדולי וגאוני הסביבה בהדרת קודש. באחת ההתוועדות המיוחדות אז, שאל אחד מגאוני מינסק את השאלה:

שאלו הצמח צדק אם למד את ספר התניא. כשענה בשלילה, אמר לו הצמח צדק: אכן אצלו - אצל הגאון הנ"ל - לא חידשה ולא פעלה החסידות כלום, ומסופק הוא - הצמח צדק - אם גם תורת המוסר פעלה בו משהו...

אחרי - אומר הצמח צדק - שחיים יובל שנים בעיר שחלק גדול מתושביה הם חסידים ונפגשים אתם פנים אל פנים, בימות החול, שבת ומועדים, ועדין חוזרים על השאלה הנושנה - מה פעלה תורת החסידות לגבי מוסר - ספק גדול אם גם תורת המוסר פעלה משהו!

חידושה של דרך החסידות - ממשיך הצמח צדק - לגבי דרך המוסר היא: דרך המוסר היא לשבור, להשפיל, להנמיך ולחטט בפסולת. ואילו דרך החסידות היא להסביר, להגביה ולרומם, ולמצוא את הכוחות החבויים שבהם אפשר לרפא מומי בני אדם, ולעורר שאיפה לנעלה ולמעודן.

משפיעים חסידיים

בזמנו של הרבי האמצעי נקבעו בין החסידים מדריכים בבחינת "חבר טוב". ובתקופת נשיאותו של הצמח צדק הוסיף שהמשפיעים הרוחניים שבעירות החסידיות יהיו למדריכים.

בתקופתו של הרבי האמצעי הספיק לחסידים העניין של חבר טוב, ואילו בתקופתו של הצמח צדק עם התרבותם של נושאי דגל חסידות חב"ד הוסיף הצמח צדק שהמשפיעים בעיירות החסידיות יתעסקו גם בהדרכתם של האברכים. לעיתים קרובות היה הצמח צדק מפרסם סדר בלימוד ובהנהגה לאברכים שהיו באים אליו והיה שולח אותם לזמנים מסוימים אל קשישי המשפיעים שידריכו אותם.

החברים והמדריכים החסידיים, הינם המתווכים שהעמידו את החסידים בקרן אורה ותורה.

בחן את ידיעותיך

שאלות לפרק ד

32. א. בן כמה בדיוק היה הצמח צדק כשהסתלק כ"ק אדמו"ר האמצעי בט'
כסליו תקפ"א?

ב. כמה חסידים ידועי שם, התייצבו בפני הצמח צדק להודיע כי הוחלט
להטיל עליו את נזר הנשיאות? ציין 4 שמות בולטים!

33. מה היה עושה הצמח צדק בהיותו כבן שלוש ארבע בזמן שאדמו"ר הזקן
היה מתפלל בחדרו?

37. א. פרט את מה שאמר אדמו"ר הזקן לגאון החסיד רבי נחמיה מדוברובנה?

ב. מה הבין מכך רבי נחמיה לגבי נשיאותו של הרבי הצמח צדק?

38. א. להיכן הייתה הנסיעה הראשונה של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק לאחר קבלת הנשיאות?

ב. מה החידוש שחידש הרבי הצמח צדק בהלכות ברכות בביקור זה?

39. מה ענה אדמו"ר הצמח צדק לאחד מגאוני מינסק על השאלה "מה חידשה חסידות לגבי המוסר"?

40. מה הוסיף הרבי הצמח צדק על תקנת "חבר טוב"?

עסקנותו הציבורית

בהנהגת העם

ועד החסידים לעסקנות ציבורית

כאמור לעיל התחיל הצמח צדק בעסקנות ציבורית עוד לפני קבלת הנשיאות.

כשעלה על כסא הנשיאות קבע ועד של חמישה מזקני החסידים: הרב משה מייזליש מוילנה הרב ר' ברוך מרדכי אייטינגא מבבורויסק, הרב יצחק אייזיק מהומיל הרב ר' הלל מפאריטש והרב ר' פרץ מבעשענקוביץ - על פיהם יוחלטו ענייני הכלל.

בשנת תקפ"ח החל הגאון הצדיק רבי הלל מפאריטש את מסעותיו אל המושבות במחוז חרסון (שנוסדו על ידי רבנו האמצעי והצמח צדק) והיה מתעכב שם מידי שנה בשנה, שלשה חודשים במשך הקיץ. נוסף על השפעתו על יושבי המושבות בענייני תורה ויראת שמים בדרכי החסידות, הייתה השפעתו מרובה עליהם גם בענייני הנהגה באהבה ובאחוה, ובמידות טובות.

מצביא וסדרן מצוין היה הצמח צדק, ושיטה מיוחדת הייתה לו בעסקנות הכלל, לעשות כל דבר בסודיות, ורק אלה שעל ידם נעשו הדברים היו יודעים מזה. כשיצא החוק לקחת את צעירי ישראל לצבא סידר הצמח צדק שבמקומות ריכוז פלוגות יהיו אנשים מיוחדים שיתעניינו במצבם המוסרי של העובדים בצבא, לעודדם ולחזקם בשמירת המצוות ושלא יפלו בפח המרת הדת שפרשו לרגליהם (כל כוונת העבודה בצבא, הייתה כדי שימירו חלילה את דתם).

יסוד העיירה "שצערדין"

הצמח צדק התעניין במצב הכללי של ישראל. הוא יעץ לחסידים להסתדר

בעבודת האדמה וגם עזר להם בתמיכה כספית. כיוון שקשה היה בגלל חוקי המדינה להתיישב בכפרים, עלה בדעתו של הצמח צדק לקנות אחוזות נחלה גדולה בתחום המושב במחוז מינסק, כדי ליישב שם משפחות יהודיות.

בשנת תר"ד בערך, קנה הצמח צדק שטח קרקע עם יער גדול, מאת הנסיך שצעדרינאו, במחוז מינסק, ויסד עליו את העיירה "שצערדין" ומינה ועד לניהול ענייני ההתיישבות במושבה.

למעלה משלש מאות משפחות הושיב הצמח צדק בעיירה שצעדרין, שהצליחו בפרנסתם בשפע רב. זמנים מסוימים במשך השנה היו מוקדשים ללימוד.

הצמח צדק חילק למשפחות את שטחי הקרקע שבעיירה חינום בלי כל תשלום. כל משפחה קבלה חלקת אדמה בעיירה, שהספיקה כדי להקים עליה בית מגורים ואת שאר המבנים הנחוצים לניהול משק חקלאי, גן ירקות, שטחי קרקע לזריעה ולמרעה וסיוע כספי לרכישת מכשירי עבודה.

כל משפחה שהתיישבה בעיירה שצעדרין לעבודה חקלאית, נהנתה מהקלות מסוימות מטעם הממשלה. אחת ההקלות הייתה קבלת הלוואה של מאתיים רובל מאוצר המלוכה, לפרעון במשך כמה שנים באחוזים מסוימים של תבואה את השטח בן שלשת אלפים וחמש מאות דעיסיאטין - מדה מסוימת ברוסיה השווה ל-10 דונם - חילק הצמח צדק באופן כזה: שטח של אלף ושבע מאות דעיסיאטין כולל כל שטח הזריעה וחלק מהיער ופלגי המים - מסר לאיכרים. ואילו שטח של אלף ושמונה מאות דעיסיאטין יער, מכר לגביר החסיד ר' אפרים יוסף האלאדאץ מבוברויסק, בתנאי שיתן עצים להקמת בתים ורפתות במושבה, ובכסף מהפדיון מהיער ישלמו את חובות הקניה והוצאות הסתדרות המושבה. חלק מהכספים שנתקבלו על ידי מכירת שטחי היער כאמור, שלח הצמח צדק לארצנו הקדושה לביסוסו של כולל חב"ד ואת השאר מסר לקופת הצדקה שיסד לעזרה בענייני הכלל והפרט.

יסוד המושבה שצעדרין עשה רושם גדול בין היהודים וגם בספירות שרי הממשלה שרי מחוז מינסק, ויטבסק, ומוהליב הודיעו על כך במכתבי תהילה על שר הפנים. שר מחוז מינסק הודיע לשר הפנים שהרבי שניאורסון מעיר ליובאוויטש קנה אחוזה גדולה מהנסיך שצעדרינאו ויסד שם - ברשות בית פקידות מחוז מינסק - מושבה ליהודים, ובכך רומם את מצבם של היהודים שימנעו את עצמם מ"עסקי רוח", כי הרבי שניאורסון מליובאוויטש יש לו השפעה גדולה על כל היהודים הגרים במרחבי מדינת רוסיה ובכללם על פלוגת המתנגדים ופלוגת חסידי וואליהן ופולין, וכי הוא שוקד לטובת היהודים גם במצבם החומרי.

שר מחוז ויטבסק הודיע לשר הפנים, שהרבי מענדל שאכנאוויטש שניאורסהו הצמח צדק חתנו של הרבי שניאורי - הרבי האמצעי- מליובאוויטש נכדו של הרבי בורוכוביץ - רבנו הזקן - מעיר ליאדי, הנמנה על אזורחי עיר ויטבסק, הנהגתו טובה, ויש לו השפעה רבה על היהודים שפונים אליו בשאלות על דבר הטבת מצבם הכלכלי.

המשכילים ברוסיה מתארגנים

ד"ר מ. לילנטאל פנה בבקשה להתיר לו ליסד חברה בשם "שוחרי אור והשכלה" שמיסדיה ומנהליה יהיו בחירי משכילי רוסיה והטעים את בקשתו שנוסף על מה שהחברה תשמש למשכילים להתוועד ולדון בענייני חינוך - כרצון הממשלה- תהיה גם לבית ועד להפצת השכלה בקרב היהודים ולפרסום חסדי המלוכה הדואגת לטובת היהודים.

אוברוב מילא את בקשת ד"ר לילנטאל ופנה אל שר הפנים בהמלצה להתיר את יסוד חברת "שוחרי האור וההשכלה" לטובת הפקת רצון הממשלה.

שר הפנים אישר הקמת החברה וסוכם שד"ר רוטנברג יסדר חברת שוחרי האור וההשכלה בברדיטשוב, וחברות דומות נוסדו בוילנה בריסק קובנה, מינסק, קייב, ובעוד כמה מקומות, תחת הנהלת המשכילים המקומיים, ועל פי הוראת ועד מיוחד ובראשם ד"ר מ. לילנטאל. המשכילים עשו אסיפה ודנו בתכניותיהם, תוך שהם מתוסכלים

ממצבם הדתי הטוב של היהודים בכלל והחסידים בפרט, אשר היו בעיניהם משכילים לערפלי החושך, באותה ועידה. המתוועדים דנו בכבוד ראש לטכס עצה וכולם כאחד החליטו, שאבן הפינה בהתנגדות להשכלה, הוא הרבי מילובאוויטש, ולכל לראש יש ללחום נגדו. אחרי דיון הגיעו חברי ועידת המשכילים לידי ההחלטות הבאות:

- (א) לערוך מלשינות על האדמו"רים שבואלהין.
- (ב) לערוך מלשינות על הרבי מלובאוויטש - כלומר על הצמח צדק- המלשינות על הצמח צדק תהיה מבוססת על:
- (א) קיבוץ כספים בשביל מדינה אחרת ובכוונת מרידה.
- (ב) התנגדותו לעבודת הצבא ושליחת צירים על ידו לסדר מאכל כשר.
- (ג) התנגדותו להפצת ההשכלה.
- דרכי ההלשנה יהיו בשני כיוונים:
- (א) בפנים המדינה.
- (ב) מחוץ למדינה.

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק ה

41. מי היו חמשת החסידים שקבע הרבי הצמח צדק לתפקיד "וועד לעסקנות ציבורית"?

42. א. באיזו שנה ייסד הרבי הצמח צדק את העיירה שצעדרין?

ב. כמה משפחות הושיב שם הרבי הצמח צדק?

ג. מה הודיע על כך שר מחוז מינסק לשר הפנים?

43. א. מה שמו של מי שהיה שליח ה"השכלה" למושבי החסידות?

ב. כמה פעמים ובמשך כמה זמן היה אדם זה ביחידות אצל הרבי ה"צמח צדק"?

ג. השלם!

"עצוב רוח ו _____ שב _____ לוילנה, וכשבועיים היה מדוכך וחפוי ראש על שרבותיו ב _____ ורעיו ב _____ לא יודעים את ערכם של החסידים לישראל מצד _____ שהם שלשה רבעים מעם ישראל, ומצד _____ ביחוד ערך עדת _____ והשפעת נשיאיהם, _____ ותוקף _____ של חסידי _____".

ד. מסקנות והחלטות ועידת המשכילים היו:

א. _____

ב. _____

המלשינות על ה"צמח צדק" תהיה מבוססת על:

א. _____

ב. _____

דרכי ההלשנה היו בשני כוונים:

א. _____

ב. _____

המלחמה להצלת הקנטוניסטים

מלחמת הצמח צדק בחוטפים

כשגזרה הממשלה את גזירת הקנטוניסטים גם על היהודים ורבתה המהומה בישראל, סידר הצמח צדק ועד מיוחד בעל שלוש מערכות: מערכה אחת התענינה במצב הקהילות, להיות בעזרם להפחית במספר האנשים שעליהם לתת לעבודת הצבא. מערכה שנייה הייתה עוסקת בפדיון הנפשות ויסדה חברה בשם "תחיית המתים". ומערכה שלישית לשלוח אנשים מיוחדים אל מקומות הכינוס של ילדי היהודים לעודדם ולחזקם להישאר יהודים נאמנים.

באחת מחוברות "התמים" מסופר שבשנת תר"ב נודע לנציב וויטבסק על פי הלשנתו של ישראל יהודא החוטף מביחוב, שהצמח צדק שלח את האברך המצוין ר' אהרון מביליניטש אל כל הקהילות בפלכי מוהליב ויטבסק- בהן רוב מנהיגי הקהל היו חסידים- שיבערו את החוטפים מעדתם ויחרימום, כי שוב התחילו לחטוף לאחר הפסקה של שנתיים. נציב וויטבסק הודיע על כך לשר הפנים וזו הייתה סיבת קריאת הצמח צדק בפעם הראשונה בקיץ תר"ג לפטרבורג להתגולל עליו ולעשותו מורד במלכות. כדי שלא תהיה ניכרת כוונה זו, התחכמו שרי הממשלה ויקראו עוד לשלושה אנשים והם: הגאון רבי יצחק מוולאוז'ין, ר' י. הלפרין והמשכיל בצלאל שטרן. הנעשה אז באסיפת הרבנים ידוע ורשום במקום אחר ומני אז הוסיפו להשגיח ולבלוש מטעם הממשלה על הצמח צדק. וכל זה ללא הועיל. הצמח צדק לא שת לב קדשו ועשה את שלו, לשלוח אנשים לחזק את לב העובדים בצבא שישמרו את התורה והמצווה, ושלח שלוחים לפדות את הקנטוניסטים ובא בחליפת דברים שיבערו את החוטפים. אומנם בשנת תר"ה אירע אסון ונתפס החסיד

ר' חיים יהושע מקאליסק בכפר קסטרעווען ליד קאזאן- בפנים רוסיא- שעסק בפדיית חלק מהקנטוניסטים שהיו שם, בכסף מלא.

כארבעה חודשים ישב החסיד ר' חיים יהושע בקאזאן ומאחר שעסקיו היו עם הכפריים, היה בקי בטבעם של אנשי הכפר, והיה נוסע מכפר לכפר לפדות את הילדים מהם שהיו בורחים לאחר שנפדו, ובהם היו צריכים לטפל למצוא מקום מקלט עבורם. החסיד ר' חיים יהושע עשה עבודתו במועצת חכמה. בבואו לכפר היה ראשית כל קונה ביבול הכפר צמר או פשתן וכדומה, להראות באופן רשמי שהמסחר היא מטרת בואו לכפר, ובדרך אגב היה מתעניין אודות הנערים שנמצאו שם.

באחד הימים בהיותו באחד הכפרים, בא לשם איש יהודי מדבר יהודית במבטא הוואליני וגם הוא בא לסחור את יבול הכפר בצמר ופשתן, ויתרועע עם החסיד ר' חיים יהושע, שבתמימותו האמין בו וכחודש ימים היו יחד, והאורח אורב אחרי צעדי ר' חיים יהושע עד שנודע לו כל מעשיו בפדיית הקנטוניסטים.

שמונה ילדים היו אז בידי ר' חיים יהושע שלא ידע אז כיצד לסדרם, והיו עמו בקאזאן, אחדים מהם באכסניא שלו ואחדים היו הולכים אל אנשי העיר לבקש אוכל. לפי עצת חברו הסוחר בצמר ובפשתן שהיה עוזר לו גם בפדיית הקנטוניסטים וסידורם, סידר שישה ילדים בקאזאן ושניים החליט ר' חיים יהושע לקחת לביתו כשיסע, באותו יום שרצה לצאת לביתו באו עליו לפתע שלשה אנשי חיל מזוינים יחד עם הסוחר הוואליני, אסרו את החסיד ר' חיים יהושע בכבלים, והילדים בראותם את אנשי החיל ברחו על נפשם וגם הודיעו לחבריהם שהסתתרו בעיר, וכולם יחד נעלמו ועקבותיהם לא נודעו.

שבעה חדשים הוליכו את החסיד ר' חיים יהושע אסור באזיקים מכלא לכלא עד שהביאוהו על העיר ויטבסק.

הצמח צדק שלח אז מכתב מיוחד אל החסיד רבי זאב וואלף אודות עניינו והצלתו של החסיד ר' חיים יהושע.

* * *

החיילים היהודיים הראשונים ברוסיה היו הקנטוניסטים, שהיו נחטפים בהיותם ילדים צעירים ומחנכים אותם לחיילים. החטיפות החלו בתחילת נשיאותו של הצמח צדק שעמד בקשרים עם ראשי הקהילות שעליהם היה מוטל מטעם הממשלה למסור את הילדים לרשות הצבא.

בין ראשי הקהילות היו כאלה שעשו זאת מתוך הכרח, והיו כאלה שהיו

מושחתים ורמאים. ניקולאי הרשע ציווה במכוון לשלוח את הילדים למקומות רחוקים בעיירות נידחות, כדי להשכיח מהם את יהדותם.

ה"צמח צדק" שלח שלוחים מיוחדים לאותם המקומות הנידחים כדי לפדות את הילדים החטופים. אחת הדרכים לפדייתם הייתה רישומם כנעדרים. מפאת קשיי הדרך הארוכה היו באמת הרבה מהילדים נפטרים לעולמם. פעולתו זו של ה"צמח צדק" נקראה בשם "חברת תחיית המתים". נחמן משרתו של הצמח צדק היה מהקנטוניסטים, חטפוהו בגיל שבע וחצי ולאחר מכן פדוהו באופן האמור.

בימי הצמח צדק היה איש אחד בשם ר' אלעזר משה. בהיותו בן שבעה-שמונה נחטף לשרת במסגרת הקנטוניסטים. הוא למד מעט מאוד. ברם, על אף היסורים הקשים שסבל שם, נשאר ביהדותו. משגדל עשוהו לחייל. מקום מגורו היה בבאבינוביץ ושלחוהו לשרת בהומיל. שם היה נכנס לפרקים לבית המדרש ומאזין לשיעורי הלומדים בחומש, נביאים, כתובים, משניות וכן היה שומע דברי חסידות. ולאחר מכן שלחוהו לשמור על מחסן חומרי נפץ, ובעמדו על משמרתו היה אומר "שכינתא בגלותא-וי"- הוא היה איש פשוט. הרגיש הצמח צדק בליובאוויטש איך ר' אלעזר משה אומר על משמרתו "שכינתא בגלותא-וי", ואמר על כך:

הסבא משפאלע אמר על הרוזינאי הקדוש כשהלביש אותו בדרכו "לחדר", שהוא גולל ספר תורה. כך גם מי שנתקל בר' אלעזר משה נתקל בספר תורה. והצמח צדק היה עומד בפניו!

* * *

העבודה רבת השנים בפדיית הנפשות, נוסף על מה שעלתה בהוצאה גדולה ביותר, הייתה כרוכה בסכנה רבה להיות נידון כמורד במלכות. אף על פי כן במשך שנים עשרה שנה- תקפ"ח- תקצ"ט, איש זולת העוסקים בכך לא ידע מכל הנעשה.

כשביקר המרגל גינזבורג בויטבסק היה בין הנכנסים והיוצאים בביתו של הגאון החסיד רבי אייזיק ובבית הכנסת שלו. הרב ר' ישעי'ה בנו של רבי אייזיק עם היותו למדן מופלג בנגלה ובנסתר ובקי ברוב ספרי החקירה, היה בטבעו איש שוטה ופתי. להיותו בנו יחידו של רבי אייזיק, ידע גם מעסקנות הכלל ובהם גם עבודתו של הצמח צדק נגד החוטפים, הצלת הילדים ופעולות העידוד בין העובדים בצבא.

מרגלי חרש בבית הצמח צדק

בחודש מר- חשוון ת"ר, התיישב בליובאוויטש איש אחד יליד זאמוט, כבן חמישים, הוא ואשתו יראי אלוקים ובאים בוקר וערב לבית הכנסת להתפלל. האיש ליפמאן פלדמן היה שמו- היה אומן נפלא בעשיית נרות חלב ויציע לרב הקדוש רבי ברוך שלום להשתתף עמו בעסק זה. בהסכמת אביו הסכים רבי ברוך שלום לכך וליפמאן פלדמן נעשה בן בית בחצר הצמח צדק ובבתי בניו.

נרותיו של פלדמן קנו להם שם בעירה ובסביבה, וליפמאן קנה לו שם טוב בנדבו נרות לשלושה בתי הכנסת שבעיר ולבחורי הישיבה, נוסף על הנרות שהיה נותן לחצר הצמח צדק ובתי בניו ובני המשפחה חינם אין כסף. גם אשתו בתיה מרים - כך הייתה מכנה עצמה- הייתה מחלקת בכל ערב שבת לנשים עניות נרות חינם אין כסף.

האיש ליפמאן שכר פועלים לעשות את מלאכתו וכפי שהורה להם, והוא בעצמו היה מבקר תמידי בבתי הכנסת ובבתי בני הצמח צדק, בישיבה ובאכסניות האורחים שהיו מתוועדים מזמן לזמן לחזור את תורת הצמח צדק ולספר סיפורי חסידים, והיה אומר שלהיותו איש פשוט שאינו יכול ללמוד בעצמו הוא נהנה להיות נוכח במקומות כאלה. ובכל מקום בואו היו מרחיבים לו הדרך ורוחשים לו כבוד עבור הנהגתו ביראת שמיים ובמידות טובות עם כל אדם בכלל ועם עניים ביחוד.

ליפמאן-פלדמן עושה נרות

בכל שנה ושנה היה מתקיים בחודשי טבת ושבט יריד בליובאוויטש, ולהיותה סמוכה לגבול רוסיה הפנימית, היו סוחרים רבים באים ליריד גם ממקומות רחוקים, מוילנה, קניגסברג, קראקא, וורשא, קייב, מוסקבה ועוד. ימים אחדים לפני היריד, נסע ליפמאן מליובאוויטש למשך זמן מסויים ואת עסק הנרות השאיר בידי קרובו בעל המלאכה, שזה לפני כמה ימים בא אליו.

בחודש אדר ראשון שב ליפמאן ממסעו, וקרובו היה עוסק בעשיית הנרות וליפמאן- כמנהגו מאז ומקדם- היה מבקר ומבלה שעות רבות בבתי הכנסת, ובין האורחים הבאים להתקבל לראיון אצל הצמח צדק. היה מתעניין לדעת עניני הבאים, שאלותיהם והעצות שנתנו להם, היה משתתף בכל ועידות החסידים ורק בזמן שקרובו הי' נוסע עם סחורה לסביבה הי' הוא- ליפמאן-עסוק במלאכת הנרות.

בחודש אדר שני נודע לחסידי וילנה, על ידי אחד מאברכי החסידים שהיה מרגל חרש בין המשכילים, שהלשינו על ה"צמח צדק". גם עלה

בידם להעתיק את כתב המלשינות וישלחו את האברך ר' שלמה משה לליובאוויטש עם העתק כתב המלשינות וימסרו לו לספר ל"צמח צדק" מכל הנודע בענין זה. כשבא ר' שלמה משה לליובאוויטש מצא שם את החסידים הרבנים המפורסמים רבי יצחק אייזיק מהומיל ורבי ברוך מרדכי מבוברויסק והם מתוועדים בבית ר' זלמן באשעס, שם התאכסנו. ואף כי העניין היה דחוף, בכל זאת לא רצה לצער את הצמח צדק מיד, ומה גם שנזדמן שענקי החסידים רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי היו בליובאוויטש, וכידעו- מה שאמר לו בסוד גמור החסיד ר' משה אליהו שירמן- שרבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי הם מהעומדים בראש הועד לעסקני הכלל, החליט שבתחילה יתראה אתם ויגלה להם את דבר שליחותו, וישתתף בהתוועדות.

ההתוועדות נערכה בהתרגשות רבה, כי רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי חזרו על שני מאמרי החסידות ששמעו, וכן סיפרו על שיחות הקודש ששמעו בשעת סעודת הקודש וירבו לספר אודות ארחות החסידים בדורות הקודמים, הייסורים הגדולים שסבלו ממנגדיהם מימין ומשמאל, ויאנחו על המצב הנורא הזה, שעין הממשלה צרה באמונת ישראל ועושים כל מה שאפשר לצוד את ילדי ישראל ברשת הכפירה בדת. וידברו אודות המשכילים הארורים (יימח שמם וזכרם) המסיתים ומדיחים, והרבי הצמח צדק עסוק בתורה ובעבודה ואינו עוסק בעבודת הכלל כפי שעסקו במקרים כאלה בדורות הקודמים.

ר' שלמה משה היה אחד מפלוגת חסידי חב"ד בעיר קייידאן- מחוז קובנה- והתפרנס מסרסרות. הוא היה אומן יד בכתיבה תמה ופיתוח חותמות, הצטיין בחוש נפלא להכיר טבעי בני אדם והיה חכם גדול וחרוץ. וזה כשלוש שנים שהעתיק את מושבו לוילנה, ביחוד כדי לקבל תפקיד של מרגל חרש לטובת החסידים בין המתנגדים והמשכילים והצליח מאוד בזה.

המרגל בנימין המומר

בשעת התוועדות, משך את תשומת ליבו של ר' שלמה משה, אחד האורחים שעמד על ספסל ומזמן לזמן היה רושם לעצמו על פיסת נייר. נדמה לו שפני האיש אינם מוזרים לו וכבר נפגש אתו אי פעם, אבל אינו יכול להיזכר היכן ומתי ראה אותו. משעה לשעה נתחזק בדעתו שלמרות תלבושתו כאחד החסידים ובשעה שמנגנים הוא מכה כף על כף בעיניים עצומות, איננו מהאורחים הבאים אל הצמח צדק. ולא גרע ממנו עיניו שעה ארוכה. ובהסתכלו בו ראה כי ליפמאן והאורח קורצים עין זה לזה, ויבין שדבר משותף להם. בינתיים נזכר כי שהאורח הזה הוא בנימין מומר, אחד ממרגלי החרש של בית פקידת שר המחוז, ורעד עבר בכל עצמותיו, ובפרט שמכאן הוכחה, שבוודאי גם ליפמאן הוא מרגל ומצודה פורשים הם לרבי הצמח צדק בפרט, ולחסידים בכלל.

שמעו הרע של בנימין המומר היה מפורסם בוילנה ובכל הסביבה, והיה מטיל אימה גדולה על הכל ללא הבדל בין יהודי לאינו יהודי, כי היה שואף דם ונהנה מייסורי בני אדם. בשעתו עשה נקמות בבעלי האחוזות הפולניים ועל פיו נידונו מאות אנשים למיתה ורכושם הוחרם לאוצר הממשלה. כל דבר בירור שמץ חשד של פגיעה בכבוד המלכות- היה נמסר לידי בנימין מומר.

כשהסתיימה ההתוועדות גילה ר' שלמה משה לרבנים רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי את דבר שליחותו, הראה להם העתק המלשינות וסיפר את כל אשר נודע לו בזה ובאיזה אופן גילה את הדבר. והוסיף לספר להם שראה כאן את המרגל- חרש בנימין מומר מסתתר בתלבושת של חסיד ושקרץ עין "לחסיד" ליפמאן בעל הנרות, ואם כך ברור שגם ליפמאן הוא מרגל.

ר' שלמה משה מיהר ללכת כדי לרגל אחרי ליפמאן ובנימין. מפני גודל הרפש והבוץ הלכו ליפמאן ובנימין בצדי הרחוב לאיטם, ור' שלמה משה הולך אחריהם ושומר את צעדיהם עד שהגיעו לדירתו של ליפמאן ברחוב סעריצע. וישמע את בנימין אומר לליפמאן: במשך שני הימים שאני נמצא כאן לא הצלחתי בשליחותי ולחינם שלחוני לבקר אותך. בעוד שעתיים אסע וכשאבוא אעיד שנכונה הרצאתך, שהרבי עוסק בתורתו ובחסידותו והבאים אליו שואלים בענייניהם הפרטיים ואין לו זמן להתעסק בענייני הכלל, אך השפעתו על היהודים מרובה וגדולה היא, ואשר למותר להמשיך ישיבתך כאן, ובוודאי כעבור שבועות אחדים תוכל לעזוב את הרקק ותחזור למקומך. ליפמאן ביקש את בנימין להיכנס לביתו לאכול יחד, אבל בנימין ענה שכבר שבע מהמאכלים הכשרים שאכל במשך שני הימים האחרונים, עתה ילך למשטרה, יקיץ את ה"וואיט", יראה לו את תעודתו, ואז לא תחסר לו סעודה עם בשר חזיר שמן.

ר' שלמה משה חזר אל רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי ומסר להם מכל אשר שמע. רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי סיפרו לר' שלמה משה שתכלית בואם לכאן הייתה כי לפני שלוש שבועות נחקרו שניהם על ידי הבולשת, כל אחד בעירו, אודות מהותו של הרבי הצמח צדק ויחסו לענייני היהודים, הן בענייני הטבת מצבם הכלכלי והן בהטבת מצבם המוסרי, ויבואו אל הרבי הצמח צדק להתייעץ בזה.

למחרת בצהריים בא אברהם המוכסן וסיפר בסוד גמור לגבאי ר' חיים דובער שלפני שעה היה אצלו השוטר - "הוואיט" - דאנילע, וסיפר לו שבלילה שעבר בא אחד וידפוק בחלון הוואלאסט (המשטרה) בחוזקה, ויקרא בקול מפקד לפתוח לו. ויצו- דאנילע- לשוטרים לפתוח את הדלת. מה מאוד נבהלתי- ספיר דאנילע- לראות איש יהודי נכנס ומראהו כאחד מהאורחים הבאים אל הרבי ושק על כתפו ומצווה עלי בקול מפקד, לך איתי אל החדר או שלח את שוטרך אלה מכאן, כי דבר סוד לי אליך. עודנו מדבר, הגיש

לי את תעודתו וראיתי שמרגל חרש הוא ורעד עבר בכל גווי. נתתי לו חדר מיוחד, החליף את בגדיו ודרש לתת לו לאכול, וישת ויאכל ויחקור אצלי על הנהגת הראבין (הרבי) וציווה עלי שאיש לא ידע שהיה כאן, וטרם עלות השחר ציווה לתת לו עגלה טובה לנסוע למשטרה לעיר לייאזני. ועתה אברהם לך וספר את הדבר לראבין, אבל בסוד גדול, והיזהר. ובוודאי עוד לא שכחת מי הוא דאנילע...

רבי יצחק אייזיק ורבי ברוך מרדכי סיפרו לרבי הצמח צדק מכל העניין של מרגלי החרש כפי שסיפר ר' שלמה משה, ואחר כך נקרא ר' שלמה משה ומסר את דברי שליחותו. הצמח צדק החליט שאיש- זולת בנו רבי ברוך שלום שרבינו הזקן בירכו בחיזוק לב- לא ידע מזה, ושאל ליפמאן- פלדמן יתייחסו גם להבא כמו עד עתה.

עברו כשבועיים וליפמאן בא אל רבי ברוך שלום ואמר שקיבל ידיעה מביתו שהוא מוכרח לנסוע לשם ואינו יודע לכמה זמן, לכן בדעתו למכור את חלקו בעסק הנרות בזול. ואחד מבעלי הבתים בליובאוויטש, ר' אברהם שילעוויר קנה את חלקו של ליפמאן.

פקידי הבולשת בליובאוויטש

בחדש מאי באותה שנה נצטווה פקיד הבולשת המחוזית- זשאנדארמסקי אפיצער- לקבוע את דירתו עם שני עוזרים בעיר ליובאוויטש ומעונו ברחוב זאריעטשע. הפקיד ואחד מעוזריו היו מדברים בשפה האידיית ולעיתים קרובות היה מבקר ב"זאל"- טרקלין- הקטן בשעה שנאספו האורחים המחכים להיכנס ל"יחידות". גם היה נכנס אל הישיבה בשעה שה"צמח צדק" אומר תורה, ותמיד היה לבוש כאיש פרטי, חוץ מזמנים קבועים או ביום ראשון ובימי אידם, בהם היה לובש את בגדי השרד שלו.

עבודת העסקנות של ה"צמח צדק" התרחבה מזמן לזמן וגם הועד בפטרבורג הסתדר טוב. והצעיר ר' ישראל חייקין- יליד העיר נעוויל- מצטיין בעבודתו, החשאית ביותר, עם סגן שר הפנים- אנדרוטוב.

בשנה ההיא- תר"א- שלח ה"צמח צדק" חמשה עשר אלף רוכ"ס לארצנו הקדושה, שחל מהם היה מיועד לפריעת חובות מזמן העבר. כן יסד אז בתי כנסת חב"ד בירושלים, בצפת ובטבריה וסידר את ה"חלוקה" לכל בני חב"ד שבארצנו הקדושה.

בעיר בוריסוב היו שני אנשים שהפילו אימתם על כל הגליל, אנשים רעים וחטאים החוטפים הנקובים בשם זונדיל מזיק ואיזיק חאפ. וילשינו את הרבי ה"צמח צדק" שבישיבתו הגדולה שבליובאוויטש הוא מסתיר שלשים נערים,

שכבר נמסרו לצבא ובשליחותו של הרבי ה"צמח צדק" גנבו אותם.

ואף שכבר התישב פקיד הבולשת ועוזריו בליובאוויטש, באו פקידי הבולשת מעיר המחוז- באבינוביץ- ומעיר הפלך- מוהליב- עם פקידי המשטרה המחוזית ובעוד לילה הקיפו את חצר הרבי, את בתי הישיבה ואת שני בתי הכנסת שבעיר.

הפקידים חקרו ודרשו את תעודותיו של כל אחד מתלמידי הישיבה ואורחים שמצאו אז בליובאוויטש, נוסף על חיפושים בכל האכסניות, בבתי בני הרבי ובבתי בעלי הבתים, במשך שלושה ימים לילה ויום- ולא מצאו מאומה. אבל מרגל החרש הפלכי- גאורילאוו שמו- אמר שהוא בטוח בתעודה- כך קראו לכתב המלשינות- של האזרחים מייטין זונדיל וגינזבורג איזיק אמיתית היא, ואם עכשיו לא נמצא מאומה הרי במשך הזמן ימצא הכל.

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק ו

א. כדי להילחם בגזרת הקנטוניסטים יסד ה"צמח צדק" ועד המורכב משלוש מערכות. במה טיפלה כל מערכה?

ב. איזה אסון ארע לחסיד רבי חיים יהושע מקאליסק בשנת תר"ה וכיצד זה קרה? (פרט)

45. א. כיצד הסתיר, ליפמאן פלדמן את תפקידו כמרגל מטעם ה"משכילים"?

ב. איך התייחסו אליו חסידי ליובאוויטש?

46. א. מה היה תפקידו של החסיד רבי שלמה משה?

ב. מדוע אמרו החסידים בהתוועדות שאדמו"ר ה"צמח צדק" אינו עוסק בעבודת הכלל כמו שעשו בדורות הקודמים?

47. א. מה הוכיחו קריצות העיניים בין ליפמן פלדמן לבין בנימין מומר?

ב. מה סיפר אברהם המוכסן אודות בנימין מומר?

ג. מה הייתה הוראת ה"צמח צדק" כיצד לנהוג עם ליפמן פלדמן?

48. א. היכן ייסד ה"צמח צדק" בארץ הקודש בתי כנסת חב"ד בשנת תר"א?

ב. מהם שמותיהם של שני האנשים הרעים שהעלילו על האדמו"ר ה"צמח צדק" שהוא מסתיר בישיבתו בליובאוויטש 30 ילדים חטופים?

המלחמה ב'משכילים'

אסיפת הרבנים בפטרבורג בשנת תר"ג

בביקורו נוכח לילנטאל לעדת שהיהודים ברוב חלקי המדינה הם נגד ההשכלה ועל אף התעמולה הנרחבת של המשכילים ועבודתם, טרם ניתקו את היהודים מעמדתם בדת ומנהגי ישראל, ושהשפעת גדולי התורה על היהודים גדולה במאוד. ולפיכך הציע לשר ההשכלה לערוך אסיפה משלשה נבחרים מעם ישראל, משכיל, סוחר ורב שהם יחליטו אדות משטר חדש בלימוד ילדי היהודים ברוסיה. שר ההשכלה אישר הצעה זו ובא בכתובים עם שר הפנים לסדר אסיפת גדולי ישראל ויקראו לה בשם אסיפת הרבנים. כשנה עברה בהכנות לאסיפה, ובחרו בארבעה אנשים::

- (א) הרבי ה"צמח צדק" מטעם מפלגת החסידים.
 - (ב) הגאון רבי יצחק בן הגאון רבי חיים מוואלוז'ין מטעם המתנגדים.
 - (ג) הגביר הנודע ר' ישראל הלפרין מברדיטשוב מטעם הסוחרים.
 - (ד) המלומד בצלאל שטרן מאודיסה מטעם המלומדים.
- למתרגם רשמי בוועידת נתמנה - מנדלטישם.

שינוי בהנהגה

קביעותו של היום הקדוש י"ח באלול בשנת תר"ב, היתה ביום הרביעי בשבוע. באותו יום הורגש שינוי בהנהגתו של ה"צמח צדק". היתה זו הפעם הראשונה ש ה"צמח צדק" הורה להתפלל מנחה שעה וחצי לאחר חצות היום, ולחכות לו לתפילת ערבית, וכל היום היה סגור בחדרו. בשעה אחת עשרה בלילה פתח את דלת חדרו והורה להתפלל ערבית. מקובל היה בין החסידים הראשונים, שעבודת הרביים בשנה מעוברת שונה מאשר שנה

פשוטה. ומשום כך חשבו שסיבת השינויים בהנהגתו של ה"צמח צדק" היא משום ששנת תר"ג היא שנה מעוברת. ברם הם נזכרו מיד שבשנים המעוברות הקודמות לא נהג בשינוי חריף כזה להיות בהבדלה ובבדידות כמו השנה. הסיבה האמתית לשינוי ההנהגה הייתה, שרבו הזקן הודיע ל"צמח צדק" שהשנה הבאה, שנת תר"ג, תהיה לו שנה קשה. וכך היה: באותה שנה נסע ה"צמח צדק" לפטרבורג, לאסיפת הרבנים בה סבל יסורים קשים מהמשכיל והכופר מנחם לילנטאל נכדו של הכופר והמשכיל שמעון מזאמוט. גם בערב ראש השנה תר"ג, הרגישו בשינוי בהנהגתו מאשר בכל שנה. כל שנה בערב ראש השנה, לאחר התרת נדרים היה בית דין של עשרה מברך את ה"צמח צדק" באריכות ימים - לרגל יום ההולדת שלו החל בערב ראש השנה - ו ה"צמח צדק" היה עונה: אמן כן יאמר ה' או: אמן, כן יהי רצון. בערב ראש השנה תר"ג אמר בנוסח "אמן כן יהי רצון" והוסיף: השנה הנ"ד בחיי אדם- היא קשה ביותר וזקוקים לברכה כפולה ומשולשת.

פדיון נפש

בערב ראש השנה תר"ג ובצום גדליה-יום הזיכרון של אמו הרבנית דבורה לאה-שלח ה"צמח צדק" על ידי הגבאי החסיד רבי חיים דובער נ"ע, פדיון נפש לליאזני על קבר אמו, ובשני פדיונות-של ערב ראש השנה ושל צום גדליה-נוסח אחד: אנשי ברלין מתגברים, הגזירה מוכנה להתפרסם, עצתם להזמין רבנים שיסכימו על הצעותיהם, בין כך ובין כך, בין אם אחי' ובין כו' הואילי ללכת להיכל אביך ומסרי לו את בקשתי לעורר רחמים שיבטלו הגזירות, ואם הנני זוכה יהי רצון שיבטלו על ידי. הגבאי רבי חיים דובער הי' בעל סוד מוחלט, לא זו בלבד שאף אחד לא ידע שהרבי שלח אותו באותה שליחות, אלא אף אחד לא הרגיש בכך. בשתי הפעמים-בערב ראש השנה ובצום גדליה-נסע בלילה, ועם אור הבוקר, ביקר על הציון, קבר אמו של הרבי, הרבנית דבורה לאה נ"ע, מסר את השליחות, נסע חזרה והגיע בזמן שאף אחד לא הרגיש בכל המתרחש.

חת"ת - ר"ת חומש, תהילים, תניא,

לפני נסיעתו לפטרבורג הורה ה"צמח צדק" לבניו ולאשתו-הרבנית חיה מוסיא בתו של הרבי האמצעי ונכדת רבינו הזקן-לומר בחדרו בכל יום-כולל ימי שבת- שלושה פרקי תהילים. את ר' הירש המשרת שלח לליאזני עם פדיון על ציון קברה של אמו. את סבא, רבנו הזקן- אמר ה"צמח צדק" - הובילו לפטרבורג, ואילו אני נוסע בעצמי, לסבא היה מסירות נפש על תורת הבעל שם טוב ועל חסידים ואילו לגבינו זה צריך להיות דרך סלולה. ה"צמח צדק" ביקר גם בעצמו על קבר אמו, לפני נסיעתו לפטרבורג, וכפי שסיפר לבנו המהר"ש: בשנת תר"ג כשנקראתי לאסיפת הרבנים בפטרבורג. הייתי על ציון אמי הרבנית הצדקנית בליאזני, ותספר לי שבגלל מסירות נפשה

על חסידים וחסידות זכתה להיות גם בהיכל הבעש"ט לעורר רחמים עבורי, ותבקש מהבעש"ט שיתן לה איזה סגולה עבורי שאוכל בעזרת ה' לעמוד נגד המתנגדים על תורת החסידות. ויאמר לה הבעש"ט: בנך בקי בחמשה חומשי תורה, בתהילים וב"תניא" בעל פה באותיותיהם, וכתוב ויהי חתת אלוקים וגו' חתת ראשי תבות חומש תהילים ותניא. והבקי באותיותיהם משבר את כל ההעלמות וההסתרים.

האסיפה בפטרבורג

על אסיפת הרבנים בשנת תר"ג מסופר באופן כללי: המשכילים לחמו נגד תורת החסידות באמצעים של עלילות שווא ובמלשינות בדו"ה, עד כי באסיפת הרבנים בשנת תר"ג דרש שר הפנים שאסיפת הרבנים תסכים לרצון הממשלה לעשות תיקונים בדת, ולאסור את תורת החסידות איסור עולם. באסיפת הרבנים ההיא היו רק ארבעה חברים נבחרים מכל היהודים שבמדינת רוסיה ואגפי', אוקראינה, וואהלין ופולין. כל היהודים הנמצאים אז ברוסיה ואגפיה הנזכרים נחלקו על ידי הממשלה לארבע מפלגות כוללות:

א. חסידים. ב. מתנגדים. ג. משכילים. ד. סוחרים, ובחרה המשלה-על ידי שר הפנים-ארבעה נבחרים, אחד מכל מפלגה, והם היו חברי אסיפת הרבנים. על אסיפת הרבנים הלזו הטילה הממשלה פתרון כמה שאלות דתיות, לבצע כמה תיקונים בדת ישראל כפי דרישתם של המשכילים וראשית דבר לאסור את לימוד תורת החסידות איסור עולם. ה"צמח צדק" עמד וחרף את נפשו הממשלה, הוכיח איסור תיקונים בדת והראה לדעת את החסידות והתועלת: ובתיקוני המידות. על רשעותו להעיק הי' משוחד מאת ההיא, ועמד בכל המשכילים. הוא אסיפת הרבנים

הקדושה נגד הצעת בראיות ברורות על פי חוקי התורה, חיוב לימוד תורת יראת שמים שר הפנים נוסף ולהצר את יראי ה', חברה ידועה בעת תוקף עוז על צד דרש מאת חברי

לחתום על פרטי כל שערך כפי רצון הממשלה. ה"צמח צדק" התנגד לכך באומרו שאם יכריחו אותו לחתום, יבקש להגיש תעצומותיו לפני המלך. הרבה פעמים במשך האסיפה אסרו את ה"צמח צדק" בכלא, ושר הפנים כתב עליו שהוא מורד במלכות והיה נתון אז בסכנה גדולה. ברם, הדבר נודע לרבים, ובכל מדינת רוסיה ואגפי', אוקראינה וואהלין ופולין נתורר רעש גדול, כי בכל עיר ועיר שהידיעה המעציבה הגיעה שהמשכילים דורשים לעשות תיקונים בדת, והרבי מליובאוויטש מתנגד ובגלל זאת אסרוהו בכלא, גזרו תענית ציבור בקריאת ויחל ושביתת מלאכה. הרעש הכללי ותוקף דעתו

במסירות נפשו הקדושה של ה"צמח צדק" הבהיל גם את שר הפנים והוא נסוג אחור מכל הצעותיו בתיקוני הדת, והותר לימוד תורת החסידות. כשערך ה"צמח צדק" את נסיעתו בשנת תר"ג בעניני הכלל, קיבלוהו כל גדולי התורה ויראה מעולם המתנגדים בהדרת כבוד, כל הזיכרונות הקודמים המראים גזו ונעלמו. ה"צמח צדק" הובא לפטרבורג, אם כי למראית עין נקרא לבוא לאסיפת הרבנים, ברם לא הייתה זו קריאה בלבד אלא הכריחו אותו לבוא, והזהירו אותו שאם לא יבוא בעצמו - יביאוהו בעל כורחו. חוגי הממשלה רצו לעשותו לתושב תמידי של העיר פטרבורג וה"צמח צדק" הצטער מאד על כך. ולולי מה שאירע עם החיילים היהודים, אפשר מאד שהיה נשאר תושב פטרבורג. כל רצונה הממשלה היה לכבות נר ישראל. בימי שבתו בפטרבורג ניתן לו על חשבון הממשלה מעון לפי כבודו עם הרבה חדרים, והיה אצלו מנין קבוע. בחודש הראשון פחדו החסידים לבוא, ברם החל מהחודש השני התחילו לנסוע לפטרבורג בקבוצות גדולות.

דינא דמלכותא דינא

בוועידה הראשונה הודיעה ה"צמח צדק", שלדעתו כל ענין האסיפה הוא רק לחזק שמירת דת ישראל בקרב היהודים ולברר על פי דיני תורת ישראל את האיסור לנגוע אף גם במנהגי ישראל בהיותם גם הם תורה. והביא תמיהתו על הממשלה שלא הכישה את השמועה הבדויה שהפיצו מזלזלי תורת ישראל שכאילו נאסרה הדפסת ספרי קבלה וחסידות, ודרש שהממשלה תפרסם את האמת שמוותר להדפיס ספרים אלה. יו"ר הוועידה - סגר שר ההשכלה - התרגש מאד. והסתכל במבט חודר בפני ה"צמח צדק", ואמר: הממשלה ערכה כבר תוכנית מפורטת על מה לדון באסיפה זו ואין ספק - המשיך את דיבורו הקשה - שרבני ישראל יודעים את מטרת האסיפה, כי בפיהם יאמרו בידם יחתמו את פסק התלמוד שדינא דמלכותא דינא. פסקי התלמוד - ענה ה"צמח צדק" - אינם זקוקים להסכמותינו, ותוכן הפשט "דינא דמלכותא דינא" הוא שכל המיסים והארנוניות ומנהגי משפטי הממשלה לטובת הנהגת המדינה וכלכלתה - דינא הוא, שיש להם תוקף כדין תורה. כל זה ביחס לעניני כלכלה והנהגת המדינה. ברם אין לדינא דמלכותא שום שייכות לעניני דת ומנהגי ישראל, כי גם ענינים הקלים והפעוטים ביותר תורה הם על פסקי התלמוד, ואם כוונת המבטלים אותם הוא כדי לנגוע בדת, מחויבים לשמרם ולקיימם במסירות נפש כפי החוק המפורש יהרג ואל יעבור.

מנהג נשים - תורה

במקום אחר מסופר: ה"צמח צדק", מסר את נפשו על כל ענין אף הקל ביותר שהציע שר ההשכלה האכזר גראף אוברוב באסיפת הרבנים בשנת תר"ג. בשיבה הראשונה של אותה אסיפה, הורה שר ההשכלה למזכיר האסיפה להגיש את תוכנית סדר הלימוד והחינוך של ילדי ישראל שהשר ועוזריו תכננו.

וצווה על ארבעת הקרואים - ה"צמח צדק", רבי יצחק מוואלוז'ין, רבי ישראל הלפרין והמלומד בצאלאל שטרן - לחתום על התכנית. בראות ה"צמח צדק" שהמצב מסוכן, עמד ואמר: - הממשלה קראה אותנו כדי לשמוע דעתנו אנו ולא כדי לחתום על מה שתכננו אחרים. אני אכריז ה"צמח צדק" - מסרב לחתום ומתפטר מהשתתפותי באסיפה. דוקטור לילנטאל - שעמד מצד השר - לחש באוזנו של שר ההשכלה, ומיד קם השר מרוגז ואמר בקצף: הרי דינא דמלכותא דינא! ענה לו ה"צמח צדק": דינא דמלכותא דינא הוא רק בענינים גשמיים ולא ביחס לעניני שמיים, כן דינא דמלכותא דינא הוא רק ביחס לדיני ממון כגון מיסים וארנוניות ואילו מנהג ישראל תורה היא ולא ניתנה רשות לאף אחד לבטלו. שאל השר: האם מנהגן של נשים לכסות ידיהם ופניהם בשעה שמדליקות נרות של שבת - הוא גם כן תורה? ענה לו ה"צמח צדק": אכן, גם זו תורה, וכן מצינו בירושלמי - שמנהג נשים תורה הוא.

בחן את ידיעותיך

שאלות לפרק ז

49) מי היו ארבעת נציגי היהודים באסיפת הרבנים בפטרבורג בשנת תר"ג, ואיזה חוג ייצג כל אחד מהם?

50) מה הוסיף אדמו"ר הצמח צדק, על מה שהיה רגיל לומר אחרי התרת נדרים, בערב ראש השנה תר"ג?

51) מהו נוסח הפדיון נפש שקרא הגבאי רבי חיים דובער, על ציון הרבנית דבורה לאה בערב ראש השנה תר"ג ובצום גדליה, עפ"י בקשת הצמח צדק?

52) מה סיפורה הרבנית דבורה לאה בשם הבעל שם טוב, לבנה הרבי ה"צמח צדק" בהיותו על קברה בשנת תר"ג, לפני אסיפת הרבי בפטרבורג?

53) מהם שני הדברים שהבהילו את שר הפנים שלכן נסוג אחור מכל הצעותיו בתיקוני הדת, והותר ללמוד חסידות?

54) מה הסביר הצמח צדק, ליו"ר הוועידה הראשונה בפטרבורג: מתי דין מלכות הוא דין, ומתי אינו דין?

55) על איזה מסמך אמר הצמח צדק "הממשלה קראה לנו כדי לשמוע את דעתנו ולא כדי לחתום על מה שתכננו שאחרים!" "אני מסרב לחתום ומתפטר מהשתתפותי באסיפה"?

56) כמה פעמים הוטלו על הצמח צדק מאסרי בית באותה אסיפה בפטרבורג בשנת תר"ג?

האסיפות בעיר הבירה פטרבורג

כ"ב עונשי מאסר

היו"ר כעס מאד והוכיח את ה"צמח צדק" והפחידו במאסר כבד כמזלזל בחוקי המלוכה, ורק בהתחשב שזוהי הפעם הראשונה - יקל במשפטו, והתרה בו לשמור את עצמו מכאן ולהבא, ולמלא את חובתו לעזור להביא לידי פועל את חוקי הממשלה, לטובת היהודים אזרחי המדינה. הוועידה נפסקה ואחרי שעה הודיעו ל"צמח צדק" שהוטל עליו עונש מאסר בית לשלושה ימים, באחד ממעונות בית פקידות שר ההשכלה, ובמשך שלושה ימי מאסר הנה זולת רבי ישראל חייקין, לא יבוא אליו איש. הובילו את ה"צמח צדק" לאחד הבתים של פקידות שר ההשכלה תחת משמר שוטרים לילה ויום. אזהרתו של סגן שר ההשכלה וההפחדות לא עשו רושם על ה"צמח צדק". על פי סיפורו של החסיד ר' ישראל חייקין - שהיה משמש את ה"צמח צדק" בכל משך ימי שהותו בפטרבורג - הוטלו על ה"צמח צדק" בתקופת אותה אסיפה, עשרים ושתיים פעמים עונשי מאסר בית, ליום יומיים ושלושה ימים. מסיבה זו נתארכה האסיפה יותר מהזמן שהוגבל לה. הוועידות החלו ב - 6 במאי ונסתיימו ב - 27 באוגוסט למניינם, - מאחרי חג השבועות עד תחילת אלול תר"ג.

קידוש השם - אין לו שיעור

באחת ההזדמנויות שאל השר את ה"צמח צדק": הרי זו מרידה במלכות? ענה לו ה"צמח צדק": - מורד במלכות חייב מיתה בגוף ואילו מורד במלכות שמיים חייב מיתה בנפש, ומה עדיף?... הגאון רבי יצחק מוואלוז'ין אמר ל"צמח צדק": - הנכם מאבדים הרי את העולם הבא! ענה לו ה"צמח צדק": אם

לא יהי' עולם הזה לכלל ישראל, לשם מה לי עולם הבא של הקב"ה...

בליובאוויטש הנהיגו בניו של ה"צמח צדק" תענית ואמירת תהלים בכל יום בציבור ובהרבה קהילות ישראל גזרו על תענית ציבור.

הגאון רבי יצחק מוולואזין שאל את ה"צמח צדק" הרי כל דבר יש לעשות על פי תורה, והיכן מצינו בתורה שצריכים למסור את הנפש ממש כשמדובר בעניני השכלה?

ענה לו ה"צמח צדק": מסירות נפש אין אנו מוצאים בתורה, ואילו קידוש השם - כן, וקידוש השם אין לו שיעור. החסידים היו מאד מרוגשים מכך, כי ניקולאי הרי היה מלך רשע, לא הרהרו חלילה אחרי רבם, אבל היו מאד ממורמרים ולא העיזו לשאול את פי ה"צמח צדק" אך הוא הרגיש ואמר להם: לוא ידעו שבשעה שמכניסים ילד "לחדר" גורמים לאור בהיכל הזכות ... - מששמעו חסידים כך, היו נושאים את ילדיהם ואת ילדי אחרים - (על דרך כל המלמד את בן חברו תורה כו') בשמחה רבה כמו שנושאים כלי זהב.

בין השאלות שנשאל הצמח צדק באסיפה האמורה, הייתה שאלה אחת עיקרית: -מה חידשה תורת החסידות, הרי גם לפני התגלות תורת החסידות היו צדיקים שלמדו מוסר והייתה להם חיות בתורה?

ענה הצמח צדק: כתוב: "מימינו אש דת למו". תורה נקראת אש, אש מאירה ומחממת. כי אי לא הא-לא הא. אי אפשר להיות חם מבלי להאיר ואי אפשר לאור בלי שיחמם. הקב"ה הטביע באש את טבע ההתגברות והניצחון. כשפורצת תבערה ומתיזים מים לכבותה, הרי המים הראשונים ששופכים על האש גורמים להגדלת האש. תורה נמשלה לאש, היא מחממת ומאירה ותורה מנצחת את כל מנגדיה".

במים יש מים טובים ומים רעים ומכיון שבכלל הבריאה של מים ישנם גם מים רעים, אפשר שיהיו גם במים היפים תערובת של לא טוב, אם כי אינה דומה ללא טוב שבמים הרעים, שם הוא רע גמור, המקלקל את המעלות שישנן במים. כדי להפריד את הפסולת מהמים, שהיא הגורמת שהמים יהיו למים רעים וכדי למצוא את הלא-טוב שעלול להיות במים הטובים- הטביע הקב"ה בבריאה את האש שמרתיחה את המים, ועל ידי כך מופרשת הפסולת והמים נהפכים לטובים. האש מוציאה ומבדילה גם את הפסולת הדקה שעלולה להיות במים היפים ועושה את המים היפים למים נקיים וזכים בתכלית. נגלה של תורה היא מים. כשלומדים תורה לשמה הרי אלו מים היפים. ברם, כשלומדים תורה כדי לקנטר ולהתייהר - היא נעשית להם סם המוות. תורת החסידות היא אש. עבודת הלב על פי תורת החסידות היא פועלת ההרתחה ואז היא מפרידה את הפסולת הגסה של המים הרעים

והפסולת הדקה של המים היפים!

היתר להתיישבות יהודים בכפרים ואחוזות

כשנסתיימה אסיפת הרבנים הגיש הצמח צדק לשר הפנים הרצאה מפורטת אודות מצבם הכלכלי של בני ישראל בתחום המושב, ודרש להרחיב את תחום המושב. בהרצאות הזכיר כמה מקרים שבעלי האחוזות והאיכרים השתדלו אצל שר הפלכים והמחוזות, להרשות ליהודים להתיישב באחוזותיהם ובכפריהם, כדי להשביח את עסקיהם שירדו מטה מטה מני אז--1824 למניינם, שאז גורשו היהודים מהאחוזות ומהכפרים. ההרצאה מצאה חן בעיני שר הפנים, ובהצעתו של אחד הסגנים הוזמן הצמח צדק אל שר הפנים עם המתרגמים פייטלסון וחייקין להסביר את הרצאתו. שר הפנים קיבל את הצמח צדק בהדרת כבוד הראוי לו, והבטיח למסור את תוכן ההרצאה למועצת השרים וגם להגן עליה.

כעבור כמה ימים הודיע אחד מסגני שר הפנים: הרב שניאורסון מליובאוויטש בהרצאתו אודות מצבם הכלכלי של היהודים בפלכי ויטבסק מוהליב ומינסק, לא פעל היתר להתיישבות היהודים בכפרים ובאחוזות, כי אם פעל איסור גירוש היהודים מהכפרים והאחוזות. כלומר: אם יתיישבו לא יגרשו אותם.

הפתגם המכונה "איסור גירוש היהודים מהכפר ומהאחוזות" שפעל הרבי שניאורסון מליובאוויטש בהרצאתו אל שר הפנים "נתפרסם מהר, ומאות משפחות התיישבו בכפרים וביישובים.

פגישה נוספת עם הקנטוניסטים

ה"צמח צדק התכוון לחזור לביתו, והודיעו לו מבית פקידות המשטרה הראשית, שביום השני- כלומר למחרת- יבואו שלוש מחנות חיילים יהודיים, לשמוע אותו. הוא נאם בפניהם וחזק את רוחם בשמירת היהדות ובעמידה בנסינות!

דו"ח לגדולי ישראל

כשחזר ה"צמח צדק" לביתו, הודיע מתוכן אסיפת פטרבורג עפ"י התעוררות משכילי ברלין, ווהאלין, פולין וריגא, והשתדלותם אצל הממשלה לייסד בתי ספר לילדי ישראל, לקררם בענייני הדת ולקררם להתבוללות עם ילדי הנוכרים.

בשבוע השני לשובו של ה"צמח צדק" לביתו באו הרבנים הגאונים רבי דוד לוריא מביחוב, רבי שלמה ליפשיץ ממינסק, ורבי יחזקל ביינענסאן מסלוצק לבקר את הצמח צדק כדי להיוודע ממהלכי האסיפה, ולהתייעץ באילו

אמצעים לנקוט לעצור בעד מגפת ההשכלה שהכופרים מכניסים בערי ישראל.

הצמח צדק סיפר להם את מצב העניינים באשר הם, וחיווה את דעתו שיש לחזק את ה"חדרים" ולהרבות ביסוד ישיבות, ולפרסם כוונות אנשי ברלין להרעיל את ילדי היהודים בסם הכפירה. הוא הסביר שבכוחם של ילדי ישראל לדחות את הגזירה של בתי הספר, כי איננה גזירה הממשלה מצד עצמה, אלא פעילות אנשי ברלין על ידי בא כוחם ד"ר לילנטאל.

זאת ועוד: כל ההוצאות בהקמת והחזקת בתי הספר הכפרניים יהיו על חשבון היהודים באמצעות מכס מיוחד שהקהילות יטילו על אנשי הקהילה. במצב ההווה שפרנסתם של ישראל לקויה מאד, והקהילות לא שילמו את המיסים המגיעים מהם עד עתה, כיצד יוכלו לקבל על עצמם לגבות מכס חדש? ואם לא יגבו יהיו מוכרחים לשלם מקופת הקהל...

ביינענסאן היו מעמודי המתנגדים ברוסיה התחשבו גם רבני ליובאוויטש נפגשו עם קובנה ובריסק, ויסדרו תנופה נגד גזירות בתי

הרבנים לוריא ליפשיץ התוך שבין עסקני הלבנה, ובדעתם ליטא. אחרי שעזבו את הרבנים הגאונים מוילנא, להם תוכנית של מלחמת הספר.

ביקר בעצמו בוילנא, ועל בפני קהל גדול אודות שהממשלה גוזרת ילדי היהודים בין ילדי

הגאון רבי דוד לוריא פי בקשת גאוני העיר נאם תוכן אסיפת פטרבורג, להקים, כדי להטמיע את הגויים, וכל זאת בעצת המשכילים - אנשי ברלין.

ימח שמם!!! - קרא הגאון רבי דוד לוריא בזעם נורא, מה שהרעיד את כל קהל השומעים ועורר רעש גדול בכל העיר. שכן כולם הכירו אותו כאיש מנומס וזהיר בלשונו. ואם הגאון הרד"ל הכריז בקול אדיר בעמדו במקום קדוש - ימח שמם! - בוודאי ובוודאי, שהם ראויים לכך, ונאזמו התפרסם בכל ערי ליטא.

כשיצאה הגזרה בשנת תקפ"ג לגרש את היהודים מהכפרים, פנו בשנה הראשונה הרבה מבעלי האחוזות ומפלגי ויטבסק ומוהוליב, שלא היה להם למי להשכיר את בתי הריחים שלהם וכדומה, אל שר הפנים בבקשה להתיר את מושב היהודים בחצרות האדונים, והמלונות על פרשת דרכים. בהרבה כפרים התאספו האיכרים והחתימו את היהודים שגרו אצלם, ואין שומע

להם.

כשראו בעלי האחוזות שאחוזותיהם מתמוטטות, השתמשו באמצעים שונים כדי להחזיק יהודים בחצרותיהם, אבל מספרם היה מצומצם מאוד. רוב בעלי האחוזות נשארו במצב רעוע. במשך כעשרים שנה התאוננו בכל עת לפני שרי הפלכים ושר הפנים שמאז שגורשו היהודים נתמוטטו ההכנסות, וביקשו להתיר את ישיבת היהודים באחוזותיהם, ברם בקשותיהם נשארו ללא מענה.

והנה בחורף תר"ד בחודש שבט קבלו בעלי האחוזות אחדים בפלכי ויטבסק מוהילב ומינסק לפתע הודעה משר הפלכים לאמור:

שר הפנים בישיבתו האחרונה החליט למלא את בקשותיכם אודות ישיבתו של יהודי פלוני ובני ביתו שהיה גר באחוזתך, וההחלטה נמסרה לבית פקידות שר הפלך כדי להודיעך.

בעלי האחוזות והאיכרים קבלו את היהודים המהגרים אליהם מהעיירות בסבר פנים יפות, ועזרו להם להסתדר היטב. במשך הקיץ-תר"ד - הסתדרו כמה מאות משפחות בכפרים וביישובים והתפרנסו בהרחבה. על ידי העתקת מושבם מהעיירות לכפרים הוטב גם מצב היהודים שנשארו בעיירות.

כולם ידעו שהיתר ישיבת היהודים בכפרים וביישובים הוא פרי השתדלותו של ה"צמח צדק" בביקורו אצל שר הפנים, והשפעתו של ה"צמח צדק" התרחבה עוד יותר.

יסוד הישיבה בליובאוויטש

בשנת תר"א - תר"ב יסד ה"צמח צדק" את ישיבתו בליובאוויטש ומינה את בנו רבי ישראל נוח בתור ראש הישיבה ומגיד שיעור ואת חותנו רבי לוי יצחק בתור מנהל הישיבה. ביסוד ישיבות ראה ה"צמח צדק" עצם טוב וגידור גדר, חיץ המפריד את התגברות מי הזדונות של שטף ההשכלה שהתפרצה אז בכל כוחה אל שערי המדינה. ועל ידי כלי טוב זה של יסוד ישיבה על יסודי התורה הטהורה, באה ברכת שמים מעל, באגלי טל תחיה בבית ישראל.

תעמולה להצלת ילדי ישראל מבתי הספר

ה"צמח צדק" פנה במכתב כללי ובפקודה נמרצה:

אל כל הרבנים שבמושבות החסידים ביחוד - שבכל עיר ומושב בהם ישנם מספר נערים הצריכים לשיעור, להקים ישיבה עם ראש ישיבה, ובמקום שאין מספר הנערים כדי כיתה בישיבה, ימסרו אותם לידי מלמד רב פועל,

וטוב יותר לשלחם לשיבה.

אל המלמדים בערי יישובי החסידים - שישתדלו לקבץ את כל הילדים והנערים לחדריהם מבלי להשאיר ילד ונער בלי לימוד. להגדיל את חדרי המלמדים ולמעט ככל האפשר במסירת ילדים לתלמודי התורה (כי הצעת סגן שר ההשכלה הייתה שבתחילה ימסרו לבתי הספר ילדים ונערים שאינם לומדים כלל, אחר כך את הלומדים בתלמודי תורה ולאחר מכן הלומדים בחיידרים אצל מלמדים).

אל השו"בים והמלמדים שבערי יישובי החסידים שתפקידם היה ללמוד ברבים הלכה ואגדה בכל בתי הכנסת שבעיר וביישוב - לבאר ולהסביר לקהל שומעיהם את תוכן כוונת האסיפה שהתקיימה בפטרבורג, שעל פי הצעת אנשי ברלין עוכרי ישראל הפוקרים הידועים לעקור את הדעת והאמונה מליבותיהם של ילדי ישראל ח"ו להטמיעם בין נקראו רבני ישראל סידורי התפילה בתי ספר ללמד

כתב ולשון לנתקם מן הדת, הראשונים ר"ל שאינם לומדים ו ה ל ו מ ד י ם מלמדים פרטיים, מ ה ל ו מ ד י ם המדינה, וכאשר החללים היו יהיו הילדים כלל בחיידר! בחיידרים אצל בטוחים יותר בתלמודי תורה.

תעמולתו המסודרת של ה"צמח צדק" פעלה התעוררות גדולה ביותר בכל שדרות העם, ובמשך כמה חודשים נראתה פעולה גדולה בכל עיירות ויישובי החסידים, וגם מחוצה להם במושבות המתנגדים.

מבלי התחשב בסכנה הכרוכה בכך, ערך ה"צמח צדק" תעמולה גדולה במרץ, לעורר את הקהילות להשתמט מלמצוא מקורות לאמצעים הדרושים ליסוד בתי הספר, ועברו כארבע שנים עד שנמצאו מקורות הכנסה לבתי הספר, ובמשך ארבעת השנים האלו הוקל בהרבה חיוב הלימוד בבתי הספר וקל היה להיפטר מזה.

במשך חמש שנים הלשינו על ה"צמח צדק" שלש פעמים: בהלשנה הראשונה ערכו פקידי המשטרה של עיר הפלך מוהליב ביקורת וחיפושים בכל בתי בני ה"צמח צדק" וחתניו ובני משפחתו, זולת מדירתו של ה"צמח צדק", להיותו אזרח נכבד, שבלי צו מיוחד או רשיון מיוחד משר הפנים,

אסור לערוך חיפוש אצלו. רק חקרו ודרשו בנימוס הראוי. בשתי ההלשנות הבאות לאחר שה"צמח צדק" הוכתר בתואר "אזרח נכבד לדורותיו", לא נעשו חיפושים גם בבתי בניו, ורק חקרו אותם פקידי הבולשת והמשטרה.

עיר כובשים בשיר לכת

בערב ראש שנת תר"ד, היה ה"צמח צדק" במצב רוח מאוים ביותר ביודעו גודל התנגדות הממשלה - בסיבת המשכילים - לקבלה ולחסידות בפרט, ולתורת ישראל בכלל. כפי הידוע אסרה אז הממשלה הדפסת ספרי קודש בכלל וספרי חסידות ביחוד.

באותו ערב ראש השנה סיפר ה"צמח צדק" שבהיותו בפטרבורג נסע לקרונשטט הסמוכה לפטרבורג כדי להיפגש עם החיילים היהודים שהיו שם במספר רב, וזאת לפי בקשתם של החיילים. הם קיבלוהו בחגיגות מרובה ואמרו לו: -רבי, עבדנו ועמלנו רבות בצחצוח כפתורי המדים שלנו, בקשתנו שהרבי יצחצח את נשמותינו התועות - ופרצו בבכי. ה"צמח צדק" אמר אז בפניהם מאמר ועוררם לתשובה מתוך מרירות. הוא אמר להם שכשם שמצחצחים את הכפתורים בחול ומים, כך מצחצחים את הנשמה באמירת תהילים בדמעות. תהילים - הם הנמשל לחול, והדמעות, הן הנמשל למים... הקנטוניסטים אמרו לו: רבי! עיר כובשים בשיר לכת! והצמח צדק נהנה מדבריהם.

וגילה הצמח צדק לחסידים: "כשהייתי ילד קטן נתגדלתי בבית הסבא רבנו הזקן, ובכל פעם לתקיעות ולברכת כהנים הי' לוקח אותי תחת טליתו. בשנת תקנ"ט - שנת המאסר והגאולה של רבינו הזקן, בשעת התקיעות, ראיתי שבשנה זו תהי צרה גדולה לרבנו הזקן ואת הישועה לא ראיתי, כנראה לפי שלא הייתה אז גאולה שלימה אלא חלקית, ולכן את המשך הבעיות רואים עכשיו..."

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק ח

57. מה ענה הצמח צדק לשאלת שר ההשכלה: "הרי זו מרידה במלכות"?

58. מהו הפתגם המחוכם שהתפרסם מהר והביא לכך שמאות משפחות התיישבו בכפרים וביישובים?

58 א. מדוע הקים הצמח צדק ישיבה?

ב. מי היה ראש הישיבה ומגיד השיעור ומי היה מנהל הישיבה?

ג. כמה שנים התקיימה הישיבה?

59. מה כתב הצמח צדק במכתב כללי ובפקודה נמרצת?

א. אל כל הרבנים שבמושבות החסידים?

ב. אל כל המלמדים בערי ישובי החסידים?

ג. אל השו"ם (שוחטים ובודקים) והמלמדים שבערי ישובי החסידים?

60. בערב ראש השנה תר"ד, סיפר הצמח צדק על הדברים שדיבר בפני הקנטוניסטים, בעיר קרונשטאט

א. מה הסביר בנוגע לצחצוח הכפתורים בחול ומים, והנמשל מזה לגבי ערב ראש השנה?

ב. מה אמרו החייטים לצמח צדק?

שנותיו האחרונות

עולמי חשך בעדי

ארבעים וחמש שנות מנוחה היו לרבי ה" צמח צדק" עד שנת ת"ר. על שנים אלו אמר ה" צמח צדק": "ואנחנו מ"ה"... ה"אנחנו" שלנו הוא בבחינת מ"ה" בדרך של תכלית ההשכלה ילמד את עצמו מסור ונתון לעבודת המקורם ולשרשם במשך עשרים שנה עבד עבודה קשה בעבודת הכלל, ויגע ולמרות הקשיים, הזקן וחותנו הרבי רחמים עצמיים החסידות תצליח עד ביאת משיח באור ליום הששי נסתלקה לעולמה הצדקנית חי' מוסיא בתו של הרבי האמצעי, וה"צמח צדק" אמר אז: " עולמי חשך בעדי"...

ביום ראשון כ"ד טבת באותה שנה עברו הרבי מהר"ש ובני ביתו לגור בדירתו של ה"צמח צדק".

הסתלקותו

רבי נחום בנו של הרבי האמצעי, אמר על ה"צמח צדק": מי יכול הי' להאמין

על אותו גיבור ה"צמח צדק". שהיה מתענה יום ביום במשך שבועות ארוכים , והסתפק בחתיכת לחם וציקוריה, ולישון שלש שעות במעת - לעת, שגבור זה יהי' חולה ובעל יסורים קשים כאלה, בחמשת שנותיו האחרונות... חצי שנה לפני הסתלקותו הי' מאוד קשה ל"צמח צדק" לדבר, אבל ראו אצלו גילויים נעלים. ה"צמח צדק" הפסיק לקבל חסידים ל"יחידות" לשאלות גשמיות והי' אומר שאינו רואה את הגוף כי אם את הנשמה, ומשום כך אין באפשרותו לענות על יחידות גשמית!

כשנסתלק הצמח צדק לעולמו ביום י"ג בניסן תרכ"ו לא סיפרו על כך לחסיד ר' יקותיאל מליעפלי במשך חצי שנה, כשנודע לו עלהסתלקות צוות:

טיפשים! מדוע הנחתם לרבי להסתלק? קיברו את ספרי התורה! קיברו את עצמכם... שבר את כל שמשות החלונות... ויצא רגלי לליובאוויטש.

בבואו לליובאוויטש אמר: לא אעשה שום דבר לא אתפלל וכו'. ראשית כל עלי לשמוע מה יאמר לי הרבי! הוא ניגש מייד ל"אוהל" של הצמח צדק והתרפק על הציון במשך כל היום. לבסוף הוציאו אותו משם מתעלף... כשנתעורר מעלפוניו אמר: צריכים לצאת בריקוד! לאחר מכן אמר לבני הצמח צדק בואו ושמעו מאמר חסידות שאמר אביכם. ר' יקותיאל נשאר אז בליובאוויטש לבחור לו רבי מבין בניו של הצמח צדק.

לבסוף אמר לרבי מהר"ש: עד עתה דברתי אתך בלשון נוכח, ואילו מעתה הנך הרבי שלי. חבוש כובע ואמור חסידות!

בחן את ידיעותיך

שאלות לפרק ט

61. א. מה הן ארבעת הגזירות שגזרה הממשלה בשנת תרי"ד?

ב. במה הענישו את אדמו"ר הצמח צדק בתמוז תרי"ז בעקבות הלשנתו של המשכיל אהרן יונה?

62. א. כיצד הצליח אדמו"ר הצמח צדק להיפטר מהשתתפות באסיפת המועצה בפטרבורג בשנת תרט"ו?

ב. את מי שלח כנציג במקומו?

63. א. בראשית שנת תרי"ז שלח הצמח צדק את בנו הרבי המהר"ש לפטרבורג בענייני הכלל. מה ציוה את בנו לומר בכל מקום היותו במוסדות הממשלה ואצל שרי המלוכה?

ב. מה פעלה תרופה מצויינת זו כפי שסיפר הרבי מהר"ש לבנו הרבי מהורש"ב?

64. מה קרה לראש המשכילים ד"ר ליננטאל?

65. מה ראה הרבי הצמח צדק, ומה לא ראה, בהיותו תחת טליתו של אדמו"ר הזקן בתקיעות בשנת תקנ"ט?

66. על מה אמר הרבי הצמח צדק: "עולמי חשך בעדי"?

67. א. מה אמר רבי נחום בן האדמו"ר האמצעי על הצמח צדק?

ב. מתי ומדוע הפסיק הצמח צדק לקבל חסידים ליחידות?

ג. מה שמע החסיד רבי יקותיאל ליפלער על ציון הצמח צדק? ובמי הוא בחר לרבי, מבני הצמח צדק?

מפניניו של הצמח צדק

יודעים מה שרואים...

אמר הצמח צדק לבנו הרב הקדוש ר' יהודה ליב:

מה רצה לפי דעתך הסבא - אדמו"ר הזקן - מחסידים וחסידות? - הוא רצה להסיר את הנקרא בזהר הקדוש "אטימין לבין, סתימין עינין" חמין ולא ידעין מה דחמין" (=לבבות אטומים, עינים סתומות. רואים ולא יודעים מה רואים) רבנו הזקן במסירות נפשו השיג, שחסידות יש בכחה להביא לידי "פתיחין לבין, פקחין עינין וידעין מה דחמין" (לבבות פתוחים, עינים פקוחות, ויודעים את אשר רואים).

אי ההרגשה - גם כן טוב

חסיד אחד התאונן בפני הצמח צדק:

לומדים ומתפללים, ולא מרגישים שום דבר...

ענה לו הצמח צדק:

דבר זה גופא, שיודעים שזה לא מספיק כלל ... - גם הוא טוב!

לפני מי אומרים ברוך אתה

הצמח צדק אמר לחסיד רבי דוד צבי חן בהיותו בן אחת עשרה שנה: שמע בקולי והתנער מנערוותך. בשעה שעליך לברך על מאכל או על משקה ולומר ברוך אתה, היזכר לפני מי אתה עומד לומר ברוך אתה!...

לימוד עין יעקב

חסיד אחד בא אל הצמח צדק ליחידות ושאל בעניינים רוחניים ובענייני העולם. ואמר לו הצמח צדק:

למד עין יעקב של מסכת חגיגה, ותהיה לך הצלחה בגשמיות וברוחניות לדורי דורות!

זהר מרומם נפש

הצמח צדק אמר לחסיד רבי הענדל ביחידות:

זהר מרומם את הנפש, מדרש מעורר את הלב, ואמירת תהילים בדמעות רוחצת את הכלי.

כשיש חשק ללמוד

חסיד אחד מבעלי הצורה וברי הדעת התאונן פעם לפני הצמח צדק בשעת כניסתו ליחידות, שאין לו חשק ללמוד...

נענה הצמח צדק ואמר:

כך הרי טוב, מתיישבים ולומדים. אך מה אעשה אני שיש לי חשק ללמוד?!

חשוב טוב יהיה טוב

ילדו של חסיד אחד חלה, והרופאים התיאשו מחייו. לקח החסיד עגלה ונסע אל הצמח צדק למרחק רב, בהשאירו את הילד חולה מסוכן. אמר לו הצמח צדק: חשוב לטובה ויהיה טוב! קיים החסיד את ההוראה, והילד התרפא.

פתיחת הארון

אמר הצמח צדק:

בשעת פתיחת הארון ואמירת "ברוך שמייה דמרא עלמא, בריך כתרך ואתרך וכו' ולאמטויי לנא מטוב נהורך" - פתוחים אז היכליהתורה, ונהיה אור במוח ובלב. הסבא אמר לי מה שקבל במזריטש בשם מורנו הבעש"ט, שבשעת פתיחת הארון, כשיהודי פשוט אומר "ברוך שמייה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם", באמונה פשוטה מעומק הלב. ממלא הקב"ה את בקשתו, כולה או מקצתה!

עת לרקוד ועת לבכות

באחת ההזדמנויות אמר ה"צמח צדק":

לבכות ולהצטער צריכים ביחידות, ולקראת הקהל יש לצאת מתוך ריקוד.

תניא - איתן הנשמה

כשהתחיל הצמח צדק ללמוד עם בנו הרבי המהר"ש את ספר התניא, אמר: הסבא, רבינו הזקן, התחיל את ספרו במילה "תניא", תניא-אותיות איתן. איתן היינו התוקף העצמי של הנשמה. והאיתנים מוסדי ארץ, איתנים- תנאים, הם מוסדי הארץ של תורה שבעל פה. ארבעת חלקי ספר התניא מכוונים כנגד ארבעת חלקי השולחן ערוך.

גדול וקטן

בשעת עריכת הסדר אצל ה"צמח צדק" בשנת תרכ"ה, מדד אחד מהמסובים, ל"יחץ" - את המצה, כדי לדעת איזו מחצית יותר גדולה, על מנת להחביא את האפיקומן. נענה ה"צמח צדק" ואמר: גדול שצריכים למדוד אותו, הקטן גדול הימנו...

מיהו עניו

כשעמדו להדפיס אחד מספריו של הרבי האמצעי, שאלו את ה"צמח צדק" איזה תואר לכתוב על הרבי האמצעי. ענה ה"צמח צדק" עניו. כי עניו אין זה שפל, כי אם מי שיש לו דעה עצמית תקיפה.

כוס של ברכה

כוס של ברכה יש להרים טפח. וכוסו של דוד המלך (תהילים) - מגביה בטפח את כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא, השקיפה ממעון קודשך מן השמים וברך את עמך ישראל.

אהבת חסידים בוקעת רקיעים

פעם נכנס כ"ק אדמו"ר רבי חיים שניאור זלמן מלאדי אל אביו ה"צמח צדק" ומצאו יושב ולומד סוגיה באבן העזר בהנוגע לתשובה בשאלת עגונה, ובתוך כך נכנס אחיו כ"ק אדמו"ר רבי ישראל נח וגיסו הגאון החסיד רבי לוי יצחק שהי' בעל מח חריף, והתפלפלו בסוגיה שעה ארוכה באריכות גדולה. רבי ישראל נח התפעל מאד מגודל גאונותו וחריפותו של אביו ה"צמח צדק" ויאמר בתמימותו: עתה נראה כוחם של החסידים המקושרים באמת

ומברכים אותך בלב שלם. בוודאי - ענה ה"צמח צדק" - אהבת החסידים וברכתם בוקעת רקיעים, אמירת "הרחמן הוא יברך את אדוננו מורינו ורבינו" בברכת המזון על ידי משה אליהו תוך אהבה עצמית ותמימה - עושה פרי טוב למעלה ובאה בפועל טוב למטה.

למד "צאינה וראינה"

ה"צמח צדק" אמר על עצמו, שלמד "צאינה וראינה" והרגיש בזה טוב טעם. ה"צאינה וראינה" העמיד בעלי תשובה ויראי שמים ככוכבי שמים.

ה"צמח צדק" והגאון מרגוצ'וב

ידוע שרבי יהודה ליב בנו של ה"צמח צדק" הניח פעם את ידי אביו על ראשו של הרגצ'ובי וה"צמח צדק" ברך אותו בלמדנות. - בהזדמנות אחת התנצל הרגצ'ובי על אי הבנתו בחסידות - בכך שה"צמח צדק" בירך אותו בלמדנות ולא בחסידות.

סגולת לימוד משניות בעל פה

ל"צמח צדק" הי' מחותן בשם ר' הירש שהי' סבו של רבי אהרון, חתנו של הרבי האמצעי וחותנו של הרבי מהר"ש. בעת השידוך עם המהר"ש כבר לא הי' בקי בבלי ובירושלמי וזיקני תלמידי החכמים שבשקלוב היו מתברכים במקצת העמקה שלו. רבי הירש הי' סוחר, היינו שהי' יושב בחנות לשם שמירה, כמאמר ישכור פועלים ויעמד עמהם, והי' יושב בחנות ולומד. פעם אחת בא רבי הירש אל ה"צמח צדק" וה"צמח צדק" קירבו במאוד. ביום אחד יצאו ה"צמח צדק" ורבי הירש לטייל ברחבה שליד הבתים שם היו קבועים אילנות וספסלים לנות. התיישבו על אחד הספסלים ונכנסו לשיחה. בין הדיבורים התאונן רבי הירש בפני ה"צמח צדק" שקשה לו מאד לחשוב עניינים עמוקים. ושאל עצה לכך. ענה לו ה"צמח צדק": אני צעיר מכם וזה קורה גם לי, והעצה היא לחזור משניות בעל פה, כי משנה היא גילוי הנשמה. רבי הירש אף שהי' בקי בבלי ובירושלמי נוכח בשנתו ה-93 שבלשון המשניות בדיוק אין הוא בקי, והתחיל אז לחזור משניות בעל פה.

שלש זכויות

ה"צמח צדק" מנה שלשה דברים שבזכותם הצליח בשנת תר"ג בפטרבורג, באסיפת הרבנים. אחד מהם: זכות שלושים ושתים אלף השעות שטרח ויגע בדרושי רבנו הזקן במשך שלשים השנים תקס"ד - תקצ"ד. (בשנת תקס"ד קבע לו שיעור מיוחד ללמוד דרושי רבנו הזקן, בשנת תקצ"ד התחילו להתעסק בהדפסתם.)

בחן את ידיעותיך שאלות לפרק י

68. השלם:

הצמח צדק אמר לרב הקדוש רבי יהודה לייב שרבינו הזקן במסירות נפשו פעל שחסידות יש בכוחה... _____

69. חסיד אחד התאונן בפני הצמח צדק "לומדים ומתפללים ולא מרגישים!
מה ענה לו הצמח צדק?"

70. מה אמר הצמח צדק לחסיד רבי דוד צבי חן בהיותו בן אחת עשרה שנה?

71. א. מה אמר הצמח צדק לחסיד אחד, אודות סגולת לימוד עיין יעקב?

ב. על איזו אמרה של הבעל שם טוב שמסר הצמח צדק ביחידות, בשם אדמו"ר הזקן, אמר החסיד רבי בער מוסייעוו, "שבאמרה זו שינה אותי הרבי מקצה לקצה:"?

72. מה אמר הצמח צדק ביחידות לחסיד רבי הענדל אודות- זוהר, מדרש, ותהילים בדמעות?

73. מה ענה הצמח צדק ביחידות לחסיד שהתאונן בפניו "ביחידות" שאיין לו חשק ללמוד?

74. מהו הסיפור שבהקשר אליו אמר הצמח צדק "חשוב טוב- יהיה טוב"?

75. מהי אמרת הבעל שם טוב- ששמע הצמח צדק מאדמו"ר הזקן- אודות הסגולה שבבקשה בשעת אמירת ברוך שמיה בפתחת הארון?

76. מה אמר הצמח צדק בעניין עת לרקוד ועת לבכות?

77. כנגד מה מכוונים ארבעת חלקי ספרי התניא?

78. מה אמר הצמח צדק כשראה בליל הסדר שאחד המסובים בודק את גודל חלק המצה המיועד לאפיקומן?

79. מה אמר הרבי הצמח צדק אודות - ההגדרה- מהו עניו?

80. מהו כוסו של דוד המלך ואת מה הוא מגביה?

81. מה אמר הצמח צדק אודות אמירת "הרחמן הוא יברך את אדמו"ר" - על ידי משה אליהו?

82. מה אמר הצמח צדק אודות לימוד " הצאינה וראינה"?

83. א. מה סיפר הרב ר' שמואל בצלאל בשם המהר"ש, אודות דברי הצמח צדק על הצדיק הקדוש מרוזין?

ב. מה סיפר על כך החסיד הצדיק רבי אייזיק הלוי לרב שמואל בצלאל?

84. מה הסיפור בברכת הצמח צדק להגאון הרגוצ'בי בהיותו ילד?

85. מהי העצה שנתן הצמח צדק למחותנו רבי הירש בזקנותו כדי שיתגבר על הקושי לחשוב עניינים עמוקים?

86. ציין ופרט אחת משלושת הזכויות, שמנה הצמח צדק שבזכות זאת הצליח בשנת תר"ג בפטרבוג!

מספריו הקדושים

הצמח צדק כתב ספרים רבים מאוד. הרשימה המלאה, נמצאת בשושלת היחס שבספר היום היום, במהדורה העדכנית.

נתייחס כאן לכמה מספריו המפורסמים:

דרך מצוותיך

ספר שעוסק בטעמי המצוות של מצוות רבות בתורה, כאשר תוכנו האלוקי של מצוות אלו מבואר בעמקות ובהסברה מפורטת, על פי חסידות וקבלה. הספר מבאר היטב, סוגיות יסודיות בתורת החסידות, ומומלץ על ידי הרבי, ללימוד על ידי המתחילים ללמוד חסידות לעומק, כספר יסוד חשוב ביותר, בנוסף לספר התניא.

שו"ת צמח צדק

שמונה כרכים המכילים תשובות חידושים וביאורים בגמרא ובהלכה למעשה. כתובים בגאונות ובקיאות מעוררי השתאות. אלו תשובות הלכתיות שהשיב הרבי הצמח צדק לרבנים ותלמידי חכמים שפנו אליו בתור אחד המיוחד מגדולי המשיבים בדורו. צמח - בגימטריה מנחם. צדק - בגימטריה מענדל. הרבי התבטא על כך פעמים רבות, שאלו שני שמותיו של משיח צדקנו המוזכר בתנ"ך בשם צמח ובשם צדק. ספר זה נדפס לאחר הסתלקותו של הצמח צדק, ומאז מכונה הוא בשם זה.

אור התורה

סדרה ענקית של ארבעים ושתיים כרכים מלאים בביאורים וחידושים גאוניים בתורת החסידות ובקבלה, כפי שהן כלולות בתורת הנגלה. גישה זו המאחדת נגלה ונסתר ומדגישה שכל אלו הם חלקים מ"תורה אחת" המשלימים זה את זה, היא ייחודיותו של רבנו הצמח צדק, וזוהי דרכו של הרבי מלך המשיח, בהתוועדויותיו, מאמריו, אגרותיו וליקוטי שיחותיו. גם זה שייך כמובן לעובדה, שהרבי הוא מצאצאי הצמח צדק בן אחר בן, ונקרא על שמו, וממלא את מקומו עד הגאולה האמיתית והשלמה. סדרת אור התורה היא על התנ"ך וכו'.

בשנת ה'תש"נ שנת המאתיים להולדת הצמח צדק, הורה הרבי להקהיל קהילות בכל שבת, לדרוש בפרשת השבוע, כולל גם מתורת הצמח צדק, שבספר אור התורה.